

LASTENSUOJELU JA LAPSIIN KOHDISTUVA VÄKIVALTA
SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA

Mona Emilia Sofia Tamminen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Sosiaalityö
Tekijä/Författare – Author Mona Emilia Sofia Tamminen		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Lastensuojelu ja lapsiin kohdistuva väkivalta sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta		
Oppiaine / Läroämne – Subject Sosiaalityö		
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu	Aika/Datum – Month and year 2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 74
<p>Tiivistelmä/Referat – Abstract</p> <p>Tässä sosiaalityön pro gradu –tutkielmassa tarkastellaan vanhempien lapsiinsa kohdistamaa fyysistä väkivaltaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Lapsena koettu väkivalta on tutkimusten mukaan yleisempää kuin aikuisuudessa koettu väkivalta. Tutkielma paikantuu lastensuojelun ammattilaisiin ja heidän toimintaansa kohdistuvaan tutkimukseen, koska tutkijan ennakkokäsityksen mukaan lapsiin kohdistuva väkivalta kuuluu lastensuojelutyön ydinalueelle. Tarkoituksena on tuoda esiin sosiaalityöntekijöiden hiljaista tietoa merkittävästä sosiaalisesta ongelmasta.</p> <p>Tutkielman lähtökohta on laadullinen tutkimus, koska tavoitteena on käsitteellistää sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelutyöstä. Tutkimustiedon hankkimiseksi tutkielman menetelmällinen osuus on toteutettu haastattelemalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä kolmessa ryhmähaastattelussa. Aineisto analysoidaan sisällönanalyysin menetelmällä. Tutkielman teoreettisena viitekehystenä toimii aiempi tutkimus ja sen käsitteet.</p> <p>Tutkielman keskeiset tulokset on muodostettu kahden tutkimuskysymysten ohjaamana: minkälaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä on vanhempien lapsiinsa kohdistamasta väkivallasta ja minkälaisena sosiaalityöntekijät näkevät roolinsa väkivaltatapauksissa työskentelyssä. Tulosten muodostamisessa tavoitteena oli sosiaalityöntekijöiden subjektiivisten näkemysten käsitteellistäminen. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä väkivallasta jäsennettiin kuuden eri käsitteen kautta: kuritusväkivalta, kasautuva väkivalta, fyysinen väkivalta henkisenä kaltoinkohteluna, väkivalta perhesalaisuutena, ylisukupolvinen väkivalta ja kulttuuriset käsitykset väkivallasta. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä omasta roolistaan väkivaltatapauksissa jäsennettiin neljän eri käsitteen kautta: väkivallan havaitseminen, lapsen haastattelu, viranomaisyhteistyö sekä tuen ja kontrollin järjestäminen lastensuojelun asiakkaana oleville perheille.</p>		
<p>Avainsanat – Nyckelord – Keywords</p> <p>Lastensuojelu, lasten oikeudet, lähisuhdeväkivalta, kaltoinkohtelu, pahoinpitely, kuritusväkivalta</p>		

Sisällys

1. JOHDANTO	1
2. LAPSIIN KOHDISTUVA VÄKIVALTA JA LASTENSUOJELU	4
2.1 Tilastoja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelusta	4
2.2 Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojeluinstituutio	8
2.3 Ammattilaisten ilmoitusvelvollisuudet ja viranomaisyhteistyö väkivaltatapauksissa	12
3. AIEMPI TUTKIMUS JA VÄKIVALLAN KÄSITTEELLISTÄMINEN	16
3.1 Lapsiin kohdistuvan väkivallan ilmiö ajassa ja paikassa	16
3.2 Ammattilaisten toimintaa tarkasteleva aiempi tutkimus	18
3.3 Lapsiin kohdistuva väkivalta käsitteinä	21
4. TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	25
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	28
5.1 Lähtökohtana laadullinen tutkimus	28
5.2 Sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastattelut	29
5.3 Aineiston analyysi	34
6. TUTKIMUSEETTINEN POHDINTA	37
7. SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ LAPSIIN KOHDISTUNEESTA VÄKIVALLASTA	41
7.1 Kuritusväkivalta	41
7.2 Kasautuva väkivalta	43
7.3 Fyysinen väkivalta on henkistä kaltoinkohtelua	44
7.4 Väkivalta perhesalaisuutena	46
7.5 Ylisukupolvinen väkivalta	47
7.6 Kulttuuriset käsitykset väkivallasta	49
8. SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ROOLI VÄKIVALTATAPAUKSISSA	51
8.1 Väkivallan havaitseminen	51
8.2 Lapsen haastattelu	53
8.3 Viranomaisyhteistyö	56
8.4 Tuki ja kontrolli	58
9. POHDINTA	61
LÄHTEET	
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vanhempien lapsiinsa kohdistamaa fyysisestä väkivallasta ja lastensuojelutyöstä. Lyhyesti käsitän vanhemman fyysisen väkivallan tarkoittavan kaikkea fyysistä voiman käyttämistä lasta kohtaan (Krug ym. 2005, 23). Fyysinen väkivalta määrittyy lapsen ruumiilliseksi satuttamiseksi. Fyysistä väkivaltaa on myös lapseen kohdistettu kuritusväkivalta. (Lumsden 2018, 39; Tupola ym. 2012, 100.) Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus erityiseen suojeluun, ja yhdeksi lastensuojelun keskeiseksi periaatteeksi määritellään turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden turvaaminen lapselle (Lastensuojelulaki 417/2007, 1 § ja 4 § 4 mom.).

Tutkielma paikantuu lastensuojelun ammattilaisiin ja heidän toimintaansa kohdistuvaan tutkimukseen. Hankin tietoa tutkittavasta ilmiöstä haastattelemalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Ensisijainen vastuu lasten hyvinvoinnista on vanhemmilla ja muilla huoltajilla (Lastensuojelulaki 417/2007, 2 § 1 mom.). Lastensuojelun rooli on kaksijakoinen, sillä lain mukaan lastensuojelun tulee tukea lapsen huoltajia kasvatustehtävässä. Samanaikaisesti lastensuojelun ydintehtävä on varmistaa lapsen turvallisuus ja oikeus suojeluun silloin kun huoltajat eivät siihen pysty. (Heino 2013.) Tutkielmassa tarkoitukseni on tavoittaa sosiaalityöntekijöiden hiljaista tietoa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelutyöstä.

Professori Tarja Pösö on todennut perheeseen ja kotiin paikallistuvan lähisuhdeväkivallan olevan yksi aikamme vaikeimmista sosiaalisista ongelmista (Pösö 2001, 7). Tutkimustieto siitä, minkälaisia lastensuojelun ammattilaisten käytännöt ovat ja minkälaisena he näkevät oman roolinsa työskenneltäessä väkivaltaa kokeneiden lasten ja heidän perheidensä kanssa, ei ole riittävää (Pösö 2015, 92-93). Kiinnostukseni tutkimusaihetta kohtaan on syntynyt työskennellessäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Olen havainnut ja kokenut työskentelyn väkivaltaa kokeneiden lasten tilanteissa on ristiriitaisena ja ajoittain vaikeana. Väkivallan havaitseminen ja tunnistaminen vaatii työntekijältä rohkeutta kysyä vaikeaksi koetuista asioista, sillä väkivallan kokijat ja tekijät eivät useinkaan itse oma-aloitteisesti kerro väkivallasta. Erityisesti lähisuhdeväkivalta on ilmiö, johon liittyy salailua ja hiljaisuuden kulttuuria,

häpeää ja pelkoa konkreettisista uhkista sekä stigmatisoitumisesta. Väkivaltaa kokeneet tai väkivaltariskin alla elävät lapset asiakasryhmänä ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, koska lapsi on aina epäsymmetrisessä riippuvuussuhteessa aikuiseen. Lapsen yksilölliset ominaisuudet, kuten ikä, kehitystaso ja perheen sosiaaliseen tilanteeseen vaikuttavat seikat on huomioitava tarkasteltaessa lapsen asemaa, oikeuksia, lasta suojaavia sekä vaarantavia tekijöitä. (Kumar ym. 2017, s. 6-9.)

Tutkimuksessa on kritisoitu lastensuojelua väkivaltakysymyksen sivuuttamisesta. Tarja Pösö (2015) tuo esille sekä suomalaisen lastensuojeluinstituutioon että -tutkimukseen kohdistetun kritiikin, jonka mukaan lapsiin kohdistuva väkivalta ei ole ollut keskiössä lastensuojelun käytännöissä tai käsitteissä siinä laajuudessa kuin ilmiön yhteiskunnallinen merkittävyys edellyttäisi. Johanna Hiitola tarkastelee (2011) lastensuojeluviranomaiselta hallinto-oikeudelle ohjautuneita päätösesityksiä huostaanotoista, joissa päätöksen perusteissa oli mainittu vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta. Hiitolan mukaan lastensuojelun käytännöt sivuuttavat väkivallan kysymykset eivätkä kykene havaitsemaan väkivaltailmiön implisiittisiä ulottuvuuksia: epäsymmetristä valtaa, väkivallan yksilöllisiä seurauksia tai uhrien ja tekijöiden välisiä eroja (emt. 17).

Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa on tarkasteltu 2000-luvulla kasvavassa määrin itseilmoittamista hyödyntävissä tutkimuksissa, joissa on kerätty tietoa suoraan lapsilta väkivallan kokijoina ja vanhemmilta väkivallan tekijöinä (esim. Ellonen ym. 2008; Ellonen ym. 2015; Fagerlund ym. 2014; Finkelhor ym. 2005; Helweg-Larsen ym. 2009). Kansallisen lapsiuhritutkimuksen mukaan Suomessa asuvat lapset altistuvat väkivallalle jopa suuremmassa määrin kuin aikuiset (Ellonen ym. 2008, 158). Suomalaisen väkivalta-asenteita tarkastelevan tutkimuksen mukaan lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa pidetään hyväksyttävämpänä, normaalimpana ja vähemmän merkittävänä ongelmana kuin aikuisiin kohdistuvaa väkivaltaa (Fagerlund ym. 2014, 125). Tutkimustulokset ovat huolestuttavia ja kertovat siitä, että ilmiön eri ulottuvuuksien ja väkivallan seurausten näkyväksi tekemisen kanssa tulee tehdä paljon työtä. Yhteiskunnallisella tasolla lapsiin kohdistuva väkivalta on yksilöiden hyvinvointia merkittävästi heikentävä ongelma, johon puuttumisella sekä ehkäisevin että korjaavin keinoin voidaan vaikuttaa positiivisesti koko väestön hyvinvointiin esimerkiksi kansanterveyden kohenemisen ja rikollisuuden vähenemisen kautta (Haapasalo 2017,

45-47). Lapsiin kohdistuvan väkivallan vakavuuden tarkastelu ilmiötasolla on edellytys sille, että voimme parantaa lasten hyvinvointia ennaltaehkäisemällä lasten väkivaltakokemuksia ja auttamalla väkivaltaa kokeneita lapsia selviytymään.

Lamaantuminen vakavan ongelman edessä ei auta vaan lapsiin kohdistuvan väkivallan ilmiön ulottuvuuksien tarkastelun ohella katse on kiinnitettävä käytännön keinoihin ja rakenteellisiin strategioihin, joiden kautta voimme vähentää merkittävästi lasten kokemaa väkivaltaa ja asettaa tavoitteeksi sen lopettaminen. Kansainvälisessä tutkimuksessa arvioidaan, että lapsiin kohdistuva väkivalta on mahdollista lopettaa kokonaan jopa globaalilla tasolla vaikuttaviksi havaittujen, monella tasolla toteutettavien käytäntöjen avulla. (Kumar ym. 2017, s. 9.) Myös Suomessa on havaittu kehitystä väestön kuritusväkivaltaa koskevien asenteiden muuttuessa merkittävässä määrin kielteisimmiksi. Lastensuojelun Keskusliiton 1980-luvulta saakka toteuttamissa kyselytutkimuksissa on havaittu väkivallan kasvatuskeinona käyttämisen menettäneen selvästi suosiotaan. Kehityksen taustalla on lasten ihmisoikeuksien vahvistaminen, kuten lasten ruumiillisen kurituksen kieltävä laki vuonna 1981, YK:n Yleissopimuksen lasten oikeuksista ratifioiminen vuonna 1991 sekä kansallinen vaikuttamiskampanja lapsiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi 2000-luvulla. (Sariola 2014.)

Yhdistyneiden Kansakuntien Yleissopimuksessa lapsen oikeuksista veloitetaan sopimusvaltioita ryhtymään toimiin lasten suojelemiseksi ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta, pahoinpitelyltä ja laiminlyönniltä sekä välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä silloin kun lapsi on vanhempiensa tai kenen tahansa hoidossa (YK 1989, artikla 19). Lainsäädäntö ohjaa viimesijaisen lastensuojelutyön toteuttamista. Selvää on, että vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta on viimesijaisen lastensuojelutyön ydinaluetta. Kuitenkaan suomalaisessa palvelujärjestelmässä ei ole luotu valtakunnallisia toimintaohjeita väkivaltaan puuttumiseksi. Kriteerit sille, mikä käsitetään lapsiin kohdistuvaksi väkivallaksi, miten väkivaltaa arvioidaan lapsi- ja perhekohtaisesti, sekä minkälaisiin toimenpiteisiin lapsen suojelemiseksi ryhdytään, määritellään paikallisesti käytännön lastensuojelutyötä toteuttavissa kunnallisissa yksiköissä. (Pösö 2011, 116.) Tutkielmassani olen kiinnostunut siitä, millaisia ovat ne lastensuojelun paikalliset käytännöt, joissa työskennellään lapsiin kohdistuvan väkivallan parissa.

2. LAPSIIN KOHDISTUVA VÄKIVALTA JA LASTENSUOJELU

Lasten läheissuhteissaan kokema väkivalta on ollut erilaisten jäsenysten, tulkintojen ja selitysten kohteena siitä lähtien kun ilmiö ensi kertaa tunnistettiin 1960-luvulla (Pösö 2001, 8.) Yhdistyneiden Kansakuntien Yleissopimus lasten oikeuksista tarjoaa yhden kansainvälisesti vakiintuneen ja laajalti hyväksytyn määrittelyn väkivallasta. Lasten oikeuksien sopimuksessa todetaan, että lapsiin kohdistuvan väkivallan muodot ovat moninaiset. Väkivallan käsitteeseen sisältyvät kaikki sen lukuisat muodot, joita ovat ruumiillinen ja henkinen väkivalta, vahingoittaminen ja pahoinpitely, laiminlyönti ja muu välinpitämätön tai huono kohtelu sekä hyväksikäyttö, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö. YK:n määrittelyssä väkivallan skaalalle asettuvat väkivallan eri muodot ruumiillisesta ja henkisestä väkivallasta kaltoinkohteluun, hyväksikäyttöön ja laiminlyöntiin. (YK 1989, artikla 19.)

Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmän mukaan lapsiin kohdistuvan väkivallan käsite kattaa kaiken tarkoituksellisen fyysisen voiman tai vallan käyttämisen lasta kohtaan. Määrittelyn mukaan väkivaltaa on sekä väkivallalla uhkaaminen että väkivallanteko. WHO:n määritelmässä väkivalta kohdistuu lapseen sellaisen yksilön tai ryhmän taholta, joka varmasti tai hyvin todennäköisesti onnistuu väkivallan keinoin vahingoittamaan lapsen terveyttä, selviytymistä, kehitystä tai kunniaa. WHO:n määritelmä on laaja: se sisältää fyysisen vahingoittamisen lisäksi väkivallalla uhkaamisen ja sen aiheuttaman uhan lapsen selviytymiselle, kehitykselle ja kunnialle. Määritelmä yhdistää väkivallan aiheuttamat riskit lapsen fyysiselle terveydelle sekä yksilön kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. (Krug ym. 2005, 23.)

2.1 Tilastoja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelusta

Lapsiin kohdistuva väkivalta on moniulotteinen tutkimusaihe, jota on vuosikymmenten aikana jäsennetty, tulkittu ja selitetty lukuisilla eri tavoilla. Väkivallan yleisyydestä ja esiintyvyydestä kertova tilastotieto on yksi tapa jäsentää tutkittavaa ilmiötä. Seuraavassa esittelen sekä perinteisiin viranomaisrekistereihin perustuvia tilastoja että 2000-luvulla toteutettuja, väkivallan kokijoiden ja tekijöiden itseilmoittamista hyödyntävien kyselytutkimusten tuloksia. Ilmiötä koskeva määrällinen tieto ei ole kattavaa tai kiistatonta. Tutkimustulokset osoittavat, että suurin osa lapsiin

kohdistuneesta väkivallasta ei tule koskaan viranomaisten tietoon vaan jää piilorikollisuudeksi (Ellonen 2010, 47). Erityisesti lasten kokema fyysinen väkivalta jää helposti piiloon viranomaisilta. Kanadalaistutkimuksen mukaan lapset, jotka olivat kokeneet väkivallan muodoista pelkästään fyysistä väkivaltaa, tulivat kaikkein epätodennäköisimmin lastensuojeluviranomaisten tietoon (Afifi ym. 2015). Pieniin, alle kouluikäisiin lapsiin kohdistuva väkivalta tapahtuu lähes aina perhepiirissä eikä tule koskaan viranomaisten tietoon (Ellonen ym. 2007, 25; Kumar ym. 2017, 5-6). Väkivaltaa kokeneista lapsista vain harva pystyy oma-aloitteisesti ilmoittamaan tapahtuneesta, etenkin sellaisille viranomaisille, kuten poliisille tai lastensuojelulle, jotka pystyisivät väkivaltaan puuttumaan (Meinck ym. 2017). Väkivaltaa ympäröivän hiljaisuuden kulttuurin säilymiseen vaikuttaa stigmatisoitumisen ja syyllistymisen mahdollisuus, joka kohdistuu väkivaltaa lähisuhteessaan, perheessään tai yhteisössään kokeneeseen lapseen. Koettu väkivalta on perhesalaisuus, jonka paljastaminen vaatii lapselta paljon voimavaroja toimia vastoin aikuisten ylläpitämää hiljaisuuden kulttuurina. Väkivallasta kertomista voi estää myös se, että lapsi pelkää kertomisesta seuraavaa rangaistusta. (Kumar ym. 2017, 9-10.) Lähisuhdeväkivaltaan vahvasti kietoutuvan hiljaisuuden kulttuurin vuoksi on perusteltua suhtautua tilastotietoon vain suuntaa antavasti kun arvioidaan vanhempien lapsiinsa kohdistaman väkivallan esiintyvyyttä ja yleisyyttä.

Lapsiin kohdistuva väkivalta on universaali ilmiö, jota tapahtuu maailman jokaisessa valtiossa. Yleisimmin sen tekijöinä ovat ihmiset, joiden kanssa lapsi on tekemisissä päivittäin arjessaan kodissa, koulussa tai vapaa-ajalla. (Kumar ym. 2017, 1.) Maailmanlaajuisesti arviolta kuusi kymmenestä iältään 2-14 -vuotiaasta lapsesta kokee säännöllisesti kuritusväkivaltaa vanhempansa tai muun huoltapitävän aikuisen taholta (UNICEF 2014). Useista länsimaista, mukaan lukien Suomesta, kerätyn kyselyaineiston mukaan vuosittain arviolta 4-16 prosenttia lapsista kokee fyysistä väkivaltaa vanhempiensa taholta. Noin kymmenesosa lapsista joutuu kotonaan laiminlyönnin tai henkisen väkivallan uhriksi. Lapsuusaikanaan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuu 5-10 prosenttia tytöistä ja 5 prosenttia pojista. Lapsista 8-25 prosenttia altistuu vanhempiensa väliselle väkivallalle kun he joutuvat todistamaan sitä kotonaan. (Gilbert ym. 2009, 70-71.)

Suomessa virallinen väkivallan esiintyvyyttä koskeva tieto kerätään poliisin tilastoista, jotka kuvaavat ainoastaan viranomaisten tietoon tulleita, rikoslain kriteerit täyttäviä väkivaltarikoksia. Tarkasteltaessa poliisin tilastoja on huomioitava niiden olevan todennäköisesti aliraportoituja. Tilastotiedon mukaan Suomessa tuli vuonna 2017 ilmi 2061 rikostapausta, jossa vanhempi oli kohdistanut väkivaltaa alaikäiseen lapseensa. Kaikesta poliisin tietoon tulleesta lähisuhdeväkivallasta noin neljäsosassa tapauksista uhrina oli lapsi. Vanhempien lapsiin kohdistamissa väkivaltarikoksissa noin joka kolmannessa tapauksessa tekijä oli lapsen äiti. Mitä nuoremasta lapsesta oli kyse, sitä useammin väkivalta oli lapsen äidin tekemää. Teini-ikäisten uhrien tapauksissa epäilty tekijä oli lapsen äiti 28,2 prosentissa kun taas alle 6-vuotiaiden kohdalla epäilty oli lapsen äiti 33,7 prosentissa kaikista tapauksista. Väkivalta oli joidenkin lasten kohdalla toistuvaa. Vuosien 2009-2014 aikana väkivallan uhriksi vähintään kahtena eri vuonna joutuneita lapsia oli 340. (Suomen virallinen tilasto 2017.)

Suomessa on toteutettu lasten ja nuorten väkivaltakokemuksia selvittävät lapsiuhritutkimukset vuosina 2008 ja 2013 (Ellonen ym. 2008; Fagerlund ym. 2014). Lapsiuhritutkimukset tuottavat lasten itseilmoittamiseen perustuvaa tietoa heidän kokemastaan väkivallasta, josta suuri osa ei koskaan tule muuta kautta viranomaisten tietoon. Suomalaisilta 6. ja 9. luokkalaisilta lapsilta koko maan kattavilla kyselytutkimuksilla kerätty tieto laajentaa kokonaiskuvaa lapsiin kohdistuvan väkivallan esiintyvyydestä. Yhtenä lapsiuhritutkimusten osa-alueena lapsilta kysyttiin vanhempien tekemästä fyysisestä väkivallasta. Vuoden 2013 tutkimuksessa 9. luokkalaisista 21 prosenttia ilmoitti elämänsä aikana kokeneensa lieväksi määriteltyä fyysistä väkivaltaa ja 2 prosenttia vastasi kokeneensa vakavaa väkivaltaa (Fagerlund 2014, 48-52). Vastaavasti 6. luokkalaisista 11 prosenttia raportoi kokeneensa lievää väkivaltaa ja 1 prosentti ilmoitti kokeneensa vakavaa väkivaltaa (emt., 53-55). Lapsiuhritutkimusten avulla on saatu arvokasta vertailutietoa lasten kokeman väkivallan yleisyyden ja ilmenemismuotojen muuttumisesta vuosien 2008 ja 2013 mittausten välillä. Tutkimusten välillä tapahtui merkittävä positiivinen muutos lievän väkivallan vähentymisessä: esimerkiksi tukistamista kokeneiden vastaajien määrä väheni noin puoleen aiemmasta. Lievä väkivalta määritellään lapsiuhritutkimuksen käsitteissä synonyymiksi kuritusväkivallalle, kuten tukistamiselle, luunapin antamiselle tai läpsäytykselle. Lasten vastauksista muodostettu tutkimustulos, jonka mukaan vanhemmat käyttävät vähemmän kuritusväkivaltaa kuin aiemmin, on myönteinen lasten

ja perheiden hyvinvoinnin kannalta. (emt., 47-55.) Tutkimustulosta tukee Lastensuojelun Keskusliiton säännöllisesti teettämä, kuritusväkivallan käyttöä ja sitä koskevia asenteita mittaava kyselytutkimus. Vuonna 2017 enää 13 prosenttia suomalaisista hyväksyi kuritusväkivallan käytön lasta kohtaan, kun vuonna 2008 siihen suhtautui hyväksyvästi 29 prosenttia ja vuonna 1981 yli puolet eli 52 prosenttia suomalaisista. (Hyvärinen 2017, 11.) Lapsiuhritutkimuksissa käytetään vastaparina lievälle väkivallalle vakavan väkivallan käsitettä luokittelemaan väkivallan muotoja, joita pidetään lapselle kuritusväkivaltaa vahingoittavampina ja vaarallisempina, kuten nyrkillä tai esineellä lyöminen, tai potkiminen. Tutkimustuloksen mukaan vanhempien lapsiin kohdistama vakava väkivalta ei ole vähentynyt mittauskertojen 2008 ja 2013 välillä. (Fagerlund ym. 2014, 49.) Tulos on huolestuttava, sillä syitä lapsiin kohdistuvan vakavan väkivallan sitkeän esiintyvyyden taustalla ei tunneta riittävästi.

Suomessa on kysytty vanhempien lapsiinsa kohdistamasta väkivallasta lasten lisäksi myös vanhemmilta. Vuonna 2014 toteutetussa kyselytutkimuksessa kysyttiin vanhemmilta vakavaksi määritellyn väkivallan, kuten lyömiseen, potkimisen, ravistelun tai esineellä lyömiseen, käyttämisestä lastaan kohtaan. Vastanneista vanhemmista kuusi prosenttia ilmoitti olleensa väkivaltainen lastaan kohtaan viimeisen vuoden aikana. Yleisin vanhempien käyttämä väkivallan muoto oli lapsen läpsiminen tai lyöminen. Väkivaltaa käyttäneistä vanhemmista suurin osa, noin 80 prosenttia, oli ollut väkivaltainen lasta kohtaan useammin kuin kerran. Tutkimustuloksissa ei havaittu merkittävää vaihtelua vanhemman sukupuolen kohdalla. (Peltonen ym. 2014, 1928.)

Itseilmoittamista hyödyntävien tutkimusten tulosten johtopäätöksinä tutkijat painottavat, että suomalaisessa yhteiskunnassa lapsiin kohdistuu edelleen enemmän väkivallantekoja kuin aikuisiin. Läpimurto asennetason muutoksessa on kesken eikä lapsiin kohdistuvan väkivallan täysin ymmärretä rikkovan lasten ihmisoikeuksia, tärkeimpänä oikeutta koskemattomuuteen. Niin kauan kuin ihmisten asenteissa säilyy käsitys siitä, että lapsiin kohdistuva väkivalta on hyväksyttävämpää, tavallisempaa tai vähämerkityksisempää kuin aikuisten välinen väkivalta, ei ongelma tule poistumaan yhteiskunnastamme. (Fagerlund ym. 2014, 122, 125.)

2.2 Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojeluinstituutio

Lastensuojelun perustehtävä on turvata lapsen terve kasvu ja kehitys ja poistaa lasta vaarantavat tekijät (Bardy 2013, 73). Laajasti käsitettynä lasten suojelemistehtävä kuuluu jokaiselle työssään lapsia kohtaavalle ammattilaiselle, ei ainoastaan lastensuojelulle. Lasten ja perheiden käytettävissä tulisi olla tukea riittävän varhain, jotta lastensuojelun resurssit kohdentuisivat viimesijaista lastensuojelua tarvitseville. Suomen järjestelmässä viimesijaisen, lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun järjestäminen on kuntien vastuulla. (Pösö 2015, 114-115.)

Lastensuojelun toteuttamista ohjaa lastensuojelulaki, jota tulee tulkita suhteessa Suomen perustuslakiin, YK:n Yleissopimukseen lasten oikeuksista sekä muuhun säätelyyn. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu jaotellaan laki- ja järjestelmälähtöisesti eri sektoreihin, joita ovat lastensuojelutarpeen selvittäminen, lastensuojelun avohuollon palvelut, lastensuojelun sijaishuolto sekä jälkihuolto. (Pösö 2015, 114-115.) Tutkielmani toimintaympäristö paikantuu lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun, tarkemmin lastensuojelutarpeen selvittämisen ja lastensuojelun avohuollon asiakkuuden aikaiseen työskentelyyn. Näissä lastensuojeluprosessin vaiheissa lapsi asuu pääsääntöisesti omassa kodissaan ja huoltajat ovat ensisijaisessa vastuussa lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Tutkielman tutkimustehtävänä on kuvata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsiin kohdistuvan väkivallan ilmiöstä ja siihen kytkeytyvästä työskentelystä. Seuraavaksi esittelen lyhyesti sosiaalityöntekijän roolin palvelujärjestelmässä.

Lastensuojelulaki määrittelee raamit ja reunaehdot sosiaalityöntekijän työskentelylle lastensuojeluprosessissa (Lastensuojelulaki 417/2007). Useimmiten lapsen lastensuojeluasia käynnistyy lastensuojeluilmoituksesta. Valtaosassa lastensuojeluilmoituksista ilmoittajana on lapsen tilanteesta huolestunut perheen ulkopuolinen taho, joko viranomainen tai yksityishenkilö. (Heino 2013, 95-96.) Aloite lastensuojeluasiassa voi tulla myös perheen sisältä, esimerkiksi vanhemman tai lapsen ottaessa yhteyttä sosiaalitoimeen avun hakemiseksi. Vanhemman tai 12 vuotta täyttäneen lapsen yhteydenotto kirjataan hakemukseksi lastensuojeluasiassa (Lastensuojelulaki 417/2007, 26 § 1. mom.). Lastensuojeluilmoituksen tai hakemuksen vastaanottamisen jälkeen sosiaalityöntekijän on välittömästi arvioitava, onko tiedon

perusteella selvitettävä kiireellisesti lapsen suojelun tarve. Kiireelliset lastensuojeluasiat ovat sellaisia, joissa lapsen turvallisuus on akuutisti uhattuna lapsen kasvuolosuhteiden tai oman käytöksen vuoksi. Tällöin sosiaalityöntekijän tehtävänä on vastata viipymättä tarvittavien toimenpiteiden toteuttamisesta, kuten kiireellisen avohuollon tukitoimen järjestämisestä (417/2007, 37b §) tai lapsen kiireellisestä sijoituksesta kodin ulkopuolelle (417/2007, 38 §). Silloin kun vastaanotettu lastensuojeluilmoitus ei vaadi kiireellistä selvittelyä tai toimenpiteitä, sosiaalityöntekijä ratkaisee käynnistetäänkö perheen tilanteesta palvelutarpeen arviointi, johon sisältyy lastensuojelutarpeen selvittäminen, vai onko ilmoitus luonteeltaan sellainen, ettei laajempaa selvitystä tarvita. (417/2007, 26 §) Sosiaalityöntekijä vastaa lapsiperheen palvelutarpeen arvioinnista, joka tulee laatia kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluilmoituksesta tai hakemuksesta. Palvelutarpeen arvion tulee sisältää selvitys lapsen kasvuolosuhteista, huoltajien mahdollisuuksista huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, sekä lapsen tarpeista lastensuojelulain mukaisille palveluille ja tukitoimille. (417/2007, 26 §) Jos palvelutarpeen arvioinnin perusteella lapsen kasvuolosuhteet taikka lapsen oma käytös vaarantavat lapsen terveyden ja kehityksen, sosiaalityöntekijän tulee tehdä päätös lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta. (417/2007, 27 §) (Heinonen & Sinko 2013, 121-122.)

Kun päätös lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta tehdään, lapselle nimetään hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän tärkein tehtävä on huolehtia lapsen edun ja oikeuksien toteutumisesta lastensuojeluprosessissa. Omassa kodissaan, huoltajiensa hoidossa ja pääasiallisessa kasvatusvastuussa asuvien lasten lastensuojelun aikaista työskentelyä kutsutaan avohuolloksi erotuksena sijaishuollolle, jolloin lapsi on päätetty ottaa huostaan ja sijoitettu asumaan pidempiaikaisesti kodin ulkopuolelle. Avohuollon aikana sosiaalityöntekijä vastaa lapsen asiakassuunnitelman laatimisesta yhdessä lapsen ja huoltajien kanssa (417/2007, 30 §). Asiakassuunnitelmaan kirjataan lapsen tarvitsemat avohuollon tukitoimet ja yhteistyö muiden olennaisten palveluiden kanssa, joiden tarkoituksena on poistaa tai vähentää lapsen arjesta lasta vaarantavia tekijöitä sekä tukea huoltajia kasvatustehtävässä (417/2007, 36 §). Lastensuojelulaki velvoittaa kuntia järjestämään tukitoimet ja palvelut siten, että ne ovat tosiasiallisesti lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja perheiden saatavilla. Lastensuojelun tukitoimien sisällössä on olennaisinta niiden vastaaminen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Yleisiä ja vakiintuneita avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi lapsiperheiden

kotipalvelu, kotona tehtävä perhetyö, avo- tai laitospuolitoiminen perhekuntoutus ja perheen taloudellinen tukeminen. Tukitoimien toteuttamisessa on kuntakohtaisia eroja. Tukitoimien järjestämisen ohella sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida lapsen elämäntilanteesta havaittujen muutostarpeiden toteutumista ja tarvittaessa toteuttaa lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle, jos lapsen kasvu ja kehitys vaarantuu vakavasti joko kasvuolosuhteiden tai lapsen oman käytöksen vuoksi (417/2007, 37 §, 38 § ja 43 §). Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle on viimesijainen keino ja merkitsee vahvaa puuttumista perheen yksityiselämän alueelle. Samanaikaisesti kun lastensuojelun sosiaalityöntekijän työ on varmistaa lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen, työ on suuressa määrin yhteistyön tekemistä lapsen, vanhempien, läheisten ja muiden ammattilaisten kanssa. (Heino 2013, 104-105; Heinonen & Sinko 2013, 121-122.)

Keitä ovat ne Suomessa asuvat lapset, joita viimesijainen lastensuojeluinstituutio koskettaa suoraan? Tilastotietoa 2010-luvun suomalaisesta lastensuojelusta on saatavilla vain suppeasti. Voimassaoleva lain tulkinta ei salli lastensuojelun asiakkaana olevien lasten perhetaustan tai asiakkuuden syiden valtakunnallista rekisteröintiä (Heino 2013, 96). Tämän vuoksi ei ole saatavilla edes viitteellistä tietoa siitä, kuinka moni lapsi tarvitsee lastensuojelua vanhempien tekemän väkivallan perusteella – saati siitä, onko näiden lasten tilanteissa tai saamassa suojelussa yhtäläisyyksiä ja eroja.

Tilastointikäytäntöjen puutteet vaikeuttavat merkittävästi lastensuojelututkimuksen tekemistä. THL:n kokoamaan lastensuojelutilastoon kerätään vuosittain lastensuojeluilmoitusten ja lastensuojelun asiakkaina olevien lasten määriä.

Tuoreimman, vuoden 2017 tilaston mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli yhteensä 55 884 lasta eli 4,5 prosenttia väestön lapsista ja nuorista.

Lastensuojeluilmoituksia tehtiin vuonna 2017 yhteensä 139 368 kappaletta ja lastensuojeluilmoitukset koskivat 76 116 lasta. Lyhyt- tai pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle oli sijoitettu 1,4 prosenttia väestön lapsista ja nuorista. Huostassa oli yksi prosentti väestön lapsista ja nuorista. (THL 2018.) Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten määrä kaksinkertaistui kymmenessä vuodessa tultaessa 1990-luvulta 2000-luvulle ja määrät ovat siitä lähtien pysyneet korkeina. Asiakasmäärän kasvun taustalla vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä nähdään tutkimustulosten mukaan olevan useita: lasten pahoinvoinnin lisääntyminen, yhteiskunnan elinkeino- ja ikärakenteen muutokset, lapsiperheköyhyys sekä työ- ja perhe-elämän sovittamisen haasteet. Kuntien lastensuojeluun ohjaamalla taloudellisilla ja muilla resursseilla on suora vaikutus siihen,

miten lastensuojelua käytännössä toteutetaan. Lastensuojelun toteuttamisessa on havaittu merkittäviä kuntakohtaisia eroja, joten lastensuojelun tarpeessa olevat lapset ja perheet ovat eriarvoisessa asemassa asuinpaikasta riippuen. (Heino 2013, 86.)

Suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä on siirrytty 1980-luvun perhekeskeisestä mallista 2000-luvun alusta lähtien lapsilähtöiseen ja –keskeiseen palvelumalliin (Pösö 2011, 125). Vaatimus lapsikeskeiseen lastensuojeluun syntyi 2000-luvun alun lastensuojelututkimuksessa esitetystä perhekeskeisen palvelumallin kritiikistä. Aiemmassa perhekeskeisessä mallissa painotettiin vanhemmille suunnattua apua keskittyen yhteistyösuhteen luomiseen vanhemman työntekijän välille. Tyypillinen työskentelytapa lastensuojelussa oli tavata lapsen äitiä sosiaalitoimistossa, eikä lapsia ja isiä juuri tavattu. Työskentely painottui aikuisiin ja oli viranomaiskeskeistä. (Oranen 2001, 15.) Kritiikin mukaan perhekeskeisyys ja yhteistyösuhteen korostaminen johtavat pahimmillaan lapsen hädän, huolenpidon ja suojeluntarpeen sivuuttamiseen (Hurtig 2003).

Perhekeskeisen mallin sijaan nähtiin tarvetta lapsilähtöiselle palvelumallille. Lapsen tarpeiden esille nostaminen ja lapsen kanssa työskentely on ollut lastensuojelutyön tärkeä kehittämiskohde jo 1990-luvulta lähtien. Uraauurtavaa työtä on tehty esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton eri hankkeissa. Riitta Leskinen kiinnitti lasten kokemuksia tarkastelevassa tutkimuksessaan (1982) huomiota siihen, miten helposti lapset jäävät perheväkivaltatilanteissa taustalle. Maanlaajuisesti Ensi- ja turvakodeissa toteutettiin vuosina 1997–2001 Lapsen aika -projekti, jossa kehitettiin väkivaltaa kokeneiden ja sen uhan alla elävien lasten nähdäksi tulemistä, kuulemistä ja lasten kanssa työskentelyä (Oranen 2001). Lapsilähtöisyyden ja –keskeisyyden käsitteillä tarkoitetaan sekä konkreettista, suoraa työskentelyä lapsen kanssa että laajemmalla tasolla lapsen hyvinvoinnin ja sosiaalityön tarkastelua lasten näkökulmasta. Lapsikeskeisyys nähdään lastensuojelutyötä ohjaavana ammatillisena periaatteena tai ideologiana. (Eskonen 2005, 16; Pösö 2011, 12.) Järjestöjen kehittämistyön myötä suomalaisessa lastensuojelussa ryhdyttiin 2000-luvulla tavoitteellisesti tekemään näkyväksi lasten kokemuksia, asemaa ja oikeuksia.

2.3 Ammattilaisten ilmoitusvelvollisuudet ja viranomaisyhteistyö väkivaltatapauksissa

Suomalaisessa järjestelmässä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojeluinstituutio on viimesijainen erityispalvelu. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät voi havaita lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa tai puuttua siihen ennen kuin väkivaltatapaus tai sen epäily on saatettu lastensuojeluviranomaisen tietoon. Koska lapset pelkäävät puhua väkivallasta eikä lastensuojelu tai poliisi ole lasten arjessa helposti saatavilla oleva viranomaistaho, kuuluu lasten kokema väkivalta ja siitä ilmoittaminen kaikkia lapsia työssään tapaavien ammattilaisten vastuulle. Ammattilaisten ilmoitusvelvollisuuksista on säädetty laissa. Lastensuojelulain mukaan lapsen kanssa työskentelevälle taholle syntyy velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus aina, kun tietoon tulee lapsi, jonka tilanne kasvuolojen vaarantumisen tai lapsen oma käytöksen johdosta edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä (417/2007, 25 §). Kun tulee ilmi lapseen kohdistuneen väkivaltaa tai syntyy epäily väkivallasta, on perusteltua olla huolissaan lapsen turvallisuudesta. Väkivalta tai sen epäily on yksiselitteinen syy lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 25.)

Lastensuojeluilmoituksen tekemisen lisäksi väkivallasta tulee ilmoittaa poliisille. Vuonna 2015 lastensuojelulakia muutettiin siten, että lastensuojeluilmoituksen lisäksi lasten kanssa työskentelevillä toimijoilla, kuten opettajilla, lastenhoitajilla sekä muilla ammattilaisilla, on velvollisuus ilmoittaa poliisille kaikki epäillyt lapseen kohdistuneet seksuaalirikokset sekä sellaiset pahoinpitelyepäilyt, joissa säädetty enimmäisrangaistus on kaksi vuotta (Lastensuojelulaki 417/2007, 25 §). Käytännössä ilmoitusvelvollisuudesta säädettyssä laissa tarkoitetaan kaikkia lapsen pahoinpitelyepäilyjä, lievää pahoinpitelyä lukuun ottamatta (Rikoslaki 39/1889, 5 §, 6 §, 7 §). Rikoksen uhrin ollessa lapsi, lainsäätäjän tarkoittamaksi pahoinpitelyksi määrittyy käytännössä kaikki fyysinen väkivalta. Ilmoittajan tiedossa ei tarvitse olla konkreettista näyttöä epäilylle, kuten fyysistä vammaa, vaan perusteltu huoli pahoinpitelyrikoksesta riittää ilmoituksen tekemiseen. Väkivaltaepäilyn syntyessä ilmoitus poliisille on syytä tehdä viipymättä, jotta poliisi voi arvioida ilmoituksen kiireellisyyden ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin. (Korkman ym. 2012, 1582-1583.) Kaikkia ammattilaisia koskevan ilmoitusvelvollisuuden ohella lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on erityinen, muita ammattiryhmiä laajempi oikeus omaaloitteisesti ilmoittaa poliisille myös vähäisemmät rikoslaissa määritellyt lapsen

henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, jos ilmoituksen tekeminen on lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi välttämätöntä (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 18 §). Käytännössä sosiaalityöntekijöiden laajennettua oikeutta tehdä rikosilmoitus sovelletaan ainakin lievien ja toistuvien pahoinpitelyjen kohdalla (Ellonen & Rantaeskola 2016, 25-26).

Tutkimuksen mukaan lapsia työssään tapaavat ilmoitusvelvolliset ammattilaiset epäröivät ilmoittaa väkivaltaepäilyistä sekä lastensuojelulle että poliisille. Ilmoitusvelvollisuuden toteutumisesta tarkastelevassa tutkimuksessa kohderyhmänä olivat opettajat sekä varhaiskasvatuksen, sosiaalihuollon ja terveydenhuollon työntekijät. Ammattilaiset epäröivät ilmoituksen tekemistä erityisesti silloin, kun kyseessä on lieväksi käsitetty väkivalta tai kun väkivaltaepäilyyn johtanut tieto on epäselvää, puutteellista tai ristiriitaista. Tutkimustuloksen mukaan epäröinnin taustalla on eri sektoreilla toimivien viranomaisten toisistaan eriävät käsitykset lapsen edusta ja muiden viranomaisten toimintakäytännöistä. Kuitenkin lainsäädäntö on hyvin yksiselitteinen: lapsia ja perheitä työssään kohtaavilla ammattilaisilla on velvollisuus ilmoittaa kaikki tietoonsa tulleet väkivaltaepäilyt poliisille sekä lastensuojelulle. Myös lieväksi käsitetyn väkivallan kohdalla on huolellisesti harkittava poliisille ilmoittamista ja epäselvissä tilanteissa konsultoitava poliisia. (Ellonen & Pösö 2014.) Noora Ellonen tarkasteli poliisille tehtyjä väkivaltailmoituksia ja havaitsi, että suurin osa väkivaltaepäilyistä tulee poliisin tietoon lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä eikä lasten ja perheiden arkea lähellä olevista peruspalveluista, kuten kouluista ja päiväkodeista (Ellonen 2010, 47-48). Lasten peruspalveluista vastaavien toimijoiden epäröinti ja vähäinen osuus väkivaltatapausten ilmoittamisessa sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden korostunut osuus ilmoittajina herättää kysymyksiä jatkotutkimusta ajatellen. Olisi tärkeää kehittää rakenteellisia keinoja, joilla voidaan vahvistaa peruspalveluiden roolia väkivaltaepäilyjen ilmoittamisessa, sillä tutkitusti puutteet asianmukaisissa ja vaikuttavissa reagoitintavoissa estävät lapsia kertomasta väkivaltakokemuksistaan (Menick & Cluver 2017). Kun lapsi joutuu kokemaan väkivaltaa ja turvattomuutta omassa kodissaan, luotettavien ja lapsilähtöisten kodin ulkopuolisten toimijoiden saatavilla olo ja reagoinnin tavat korostuvat, sillä ne voivat olla lapsen ainoa mahdollisuus saada tarvitsemaansa apua (Fagerlund ym. 2014, 125).

Väkivallasta ilmoittamisen ohella myös muut viranomaisten väliset yhteistyökäytännöt ovat olennaisia lapsen suojelemiseksi. Väkivaltatapauksissa lastensuojelun työskentelyn tulee rakentua lastensuojelun omasta arvioinnista sekä yhteistyöstä muiden viranomaisten kanssa (Muukkonen & Tulensalo 2016, 974). Olen rajannut tutkielmani aiheeksi lastensuojelun sosiaalityön näkökulman lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan, mutta väkivallan ollessa luonteeltaan moniulotteinen, ”ilkeä ongelma”, sitä ei voida ratkaista yhden ammattikunnan keinoin (Pösö 2001, 7). Tutkimusaiheen kokonaisvaltainen tarkastelu edellyttää muiden ammattilaisten ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden välisen yhteistyön onnistumisten ja puutteiden huomioimista.

Viranomaisten välisestä yhteistyöstä käytetään sosiaalityön käytännöissä vakiintuneesti käsitettä moniammatillinen työskentely. Väkivaltatapauksissa moniammatillista yhteistyötä tarvitaan työskentelyn eri vaiheissa: väkivallan tunnistamisessa, selvittämisessä, siihen puuttumisessa ja lapsen tarpeen mukaisen tuen järjestämisessä. Väkivaltatapaukset edellyttävät yhteistyötä ainakin lastensuojelun ja poliisin välillä sekä usein myös terveydenhuollon, koulun tai päivähoidon kanssa. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 23.) Kun lastensuojelu saa tiedon lapseen kohdistuneesta väkivallasta tai sen epäilystä, usein samanaikaisesti käynnistyy sekä lastensuojelun selvitystyö että poliisin rikostutkinta. Lastensuojelun akuuttina tehtävänä on selvittää lapsen tarve suojeluun ja varmistua lapsen turvallisuudesta. (Muukkonen & Tulensalo 2016, 974.)

Poliisin tehtävä on ilmoituksen vastaanottamisen jälkeen ratkaista, aloitetaanko tapahtuneesta esitutkinta. Jos poliisi ryhtyy tutkimaan epäiltyä pahoinpitelyrikosta, se voi pyytää virka-apua asiaan perehtyneestä tutkimusyksiköstä. Suomessa tutkimusyksiköt ovat yliopistollisten sairaaloiden yhteyteen sijoitettuja lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksiköjä. Yksikkö toteuttaa poliisin pyynnöstä tutkimusjakson, jos pahoinpitelyrikoksen selvittämiseen tarvitaan erityisosaamista esimerkiksi koskien lapsen kertomuksen luotettavuuden arviointia. Yleensä erityisosaamista vaaditaan esimerkiksi pienten tai erityistarpeisten lasten kohdalla. Oikeuspsykologinen tutkimusjakso toteutetaan moniammatillisena yhteistyönä yhdessä poliisin ja lastensuojelun kanssa. (Korkman ym. 2012, 1582-1583.) Tutkimusten järjestämisestä on säädetty laissa (Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008). Tarvittaessa poliisi voi pyytää virka-apua lapsen somaattisiin tutkimuksiin terveydenhuollosta (Ellonen & Rantaeskola 2016, 38).

Toimivassa viranomaisyhteistyössä avainasemassa on ammattilaisten välinen tietojenvaihto, sillä poliisin on syytä saada ajantasaisesti mahdollinen uusi rikosepäilyyn liittyvä tieto. Vastaavasti lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee saada tietoa esitutkinnan vaiheista, jotta sosiaalityöntekijä voi varmistua lapsen olevan turvassa ja järjestää lapselle tarpeenmukaisen tuen. Poliisin tulee ilmoittaa lastensuojeluun rikostutkinnan päättymisestä. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 30-37.) Viranomaisten välinen toimiva yhteistyö on välttämätöntä väkivaltaa kokeneen lapsen edun ja oikeuksien toteutumiseksi. Jos yhteistyö on puutteellista, seuraukset voivat olla vakavat. Sisäasiainministeriön selvityksessä perhesurmien taustoista havaittiin useita ongelmia viranomaisten välisessä yhteistyössä: eri viranomaistahot eivät ole tietoisia toistensa toiminnasta, mikään taho ei koordinoi yhteistyötä eikä sitä tehdä riittävästi. (Sisäasiainministeriö 2012.)

3. AIEMPI TUTKIMUS JA VÄKIVALLAN KÄSITTEELLISTÄMINEN

Tutustuessani aiemman tutkimuksen perusteella lapsiin kohdistuvan väkivallan ilmiöön lastensuojelun näkökulmasta, havaitsin käsitteitä olevan valtavasti. Käsitteiden runsaus teki tutkittavan ilmiön lähestymisestä eräänlaisen viidakon tai labyrintin, johon kulutin ison osa tutkimusprosessin ajasta. Tiedeyhteisössä jaetaan käsitys siitä, että ilman käsitteiden määrittelyä ei voi olla tieteellistä ajattelua tai tutkimusta, sillä käsitteiden avulla tehdään tutkittavan ilmiön teoreettinen jäsentäminen ja analysointi. Tieteellisessä tekstissä käsitteet eroavat arkikielestä siten, että ne tulee määritellä ja rajata tarkasti. Käsitteet ovat tutkimuksellisia työvälineitä, jotka yhdessä aiemman tutkimuskeskustelun kanssa luovat merkityksiä. Käsitteet itsessään ovat abstraktioita, joten tutkijan tulee tuntea niiden asiayhteys. (Ronkainen ym. 2011, 51-53.) Lapsiin kohdistuvan väkivallan ilmiöön kytkeytyvät käsitteet ovat vaihdelleet ja muuttuneet ajasta ja paikasta riippuen. Väkivallan käsitteiden määrittelemiseksi sekä niiden paikantamiseksi asiayhteyteen ja tutkimukselliseen jatkumoon, esittelen luvussa keskeisimmän ilmiön aiemman tutkimuksen sekä tässä tutkielmassa käytetyt käsitteet. Aiempi tutkimus ja keskeiset käsitteet muodostavat tutkielman teoreettisen viitekehyksen, tavan, jolla lähestyn tutkittavaa ilmiötä (Uusitalo 1991, 40-43).

3.1 Lapsiin kohdistuvan väkivallan ilmiö ajassa ja paikassa

Lapsiin kohdistuva väkivalta ei ole uusi tai paikallinen ilmiö, vaan sitä arvioidaan esiintyneen kautta aikain ja paikasta riippumatta. Hannele Forsbergin mukaan lasten lähisuhteissaan kokema väkivalta oli mahdollista havaita ja nimetä vasta kun syntyi käsitys lapsuudesta omana, aikuisuudesta erillisenä elämänvaiheena sekä ydinperheestä hyvän lapsuuden kasvualustana (Forsberg 2005, 75). Vaikka lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa on ollut aina, ilmiö nousi laajempaan julkiseen tietoisuuteen lasten pahoinpitelyn käsitteen kautta ensimmäisen kerran 1960-luvulla. Pohjoisamerikkalainen lastenlääkäri Henry C. Kempe kollegoineen julkaisi vuonna 1962 artikkelin *The Battered Child Syndrome*, jossa määriteltiin ja tunnistettiin vanhempien lapsiin kohdistama pahoinpitely lääketieteellisessä viitekehyksessä (Kempe ym. 1962.)

Myös Suomessa lasten oikeus fyysiseen koskemattomuuteen on ajallisesti tarkasteltuna uusi periaate. Suuri osa suomalaisista on elänyt lapsuutensa aikana, jolloin lapsiin

kohdistunut kuritusväkivalta oli yleisesti hyväksyttyä. Kuritusväkivallan kieltävä laki säädettiin vuonna 1984 (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, 1 § 3 mom.). Julkiseen keskusteluun lasten pahoinpitelyn ilmiö tuli 1970-luvulla. Samaan aikaan naisen yhteiskunnallinen asema ja tasa-arvo olivat kehittymässä. Naisten läheisyydessään kokeman väkivallan ilmiössä nähtiin paljon yhteneväisyyksiä lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan. (Oranen 2001, 14.) Tulkinnan taustalla vaikutti 1900-luvulle saakka vallinnut patriarkaalinen perhekäsitys, jossa naiset ja lapset miellettiin miehen omaisuudeksi, johon miehellä oli ehdoton valta. Julkisen vallan puuttumattomuus perhe-elämään oli normi eikä lasten kokemaan väkivaltaan tosiasiallisesti puututtu kuin ainoastaan isättömien tai orpojen lasten kohdalla. (Forsberg 2005, 77.) Naisliikkeen tullessa Suomeen 1970-luvulla avattiin ensimmäiset turvakodit, jotka eivät tosin huomioineet palveluissaan väkivallan sukupuolittuneisuutta vaan työskentelivät perhekeskeisesti ja sukupuolineutraalisti naisten, miesten ja lasten kanssa. Myöskään lastensuojelutyössä ei nostettu keskiöön väkivaltaa kokeneiden lasten yksilöllistä avuntarvetta vaan työskenneltiin perhekeskeisen lähestymistavan mukaan vanhempien, pääasiassa äitien kanssa. (Oranen 2001, 14.) Äideille suunnatun avun ajateltiin auttavan myös välillisesti lapsia (Forsberg 2005, 82).

Vuonna 1991 Suomi ratifioi YK:n Yleissopimuksen lasten oikeuksista, jossa korostetaan lapsen oikeutta koskemattomuuteen sekä kielletään kaikenlainen fyysinen ja henkinen väkivalta ja lapsen rankaiseminen julmalla tai halventavalla tavalla (YK 1989, artikla 19). Lasten oikeuksien yleissopimuksen ratifioiminen vahvisti lähestymistapaa, jossa lapsiin kohdistuva väkivalta ymmärretään lasten perusoikeuksien rikkomisena ja ihmisoikeuksien loukkaamisena. Sosiaali- ja terveysministeriö toteutti vuosina 2010-2015 toimintaohjelman lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämiseksi. Ohjelma pyrki kampanjoinnin ja tutkimuksen vahvistamisen keinoin tavoittelemaan kuritusväkivallan vastaisten asenteiden lisäämistä ja väkivallan vähenemistä. Ohjelman lähtökohtia kuvaavassa mietinnössä tarkastellaan väkivaltaa ihmisoikeusnäkökulmasta, jolloin lasten tärkeimmiksi oikeuksiksi määrittyvät lapsen yhtäläinen ihmisarvo aikuiseen nähden, oikeus koskemattomuuteen ja oikeus erityiseen suojeluun. Samalla aikuisten velvollisuuksiksi määrittyy varmistaa lasten oikeuksien toteutuminen sekä huomioida lasten omat näkemykset ikä- ja kehitystason mukaisesti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 29-32.)

Nykytutkimuksessa lapsiin kohdistuva väkivalta jäsennetään lasten oikeuksien rikkomisena ja potentiaalisena lapsuusiässä koettuna traumana. Ilmiön ominaispiirteiden tunnistamisen ohella tärkeää tarkastella, mitä seuraamuksia lapsuudessa koetulla väkivallalla on yksilöille ja yhteisöille. (Kumar ym. 2017.) Etenkin varhaislapsuudessa koettu väkivalta ymmärretään nykyään traumakokemuksena, jolla voi olla pitkäkestoisia, yksilön aikuisikään ulottuvia, toimintakykyyn, ihmissuhteisiin ja sosiaalisten ongelmien muodostumiseen vaikuttavia seurauksia (Taylor & Lazenblatt 2014, 5). Väkivalta voi pahimmillaan kuormittaa lasta ja estää tervettä kehitystä. Kansainvälisessä tutkimuksessa tätä kuormitusta kuvataan käsitteellä 'toksinen stressi' (eng. *toxic stress*), jolle altistumista selittää usein lapsuudessa koettu väkivalta (Shonkoff ym. 2012). Pohjoismaisen tutkimuksen mukaan vanhemman lapsen kohdistamalla fyysisellä väkivallalla on yhteys lapsella ilmeneviin ulkoisiin ja sisäisiin psykososiaalisiin oireisiin ja sosiaalisen käyttäytymisen pulmiin (Peltonen ym. 2010). Tutkimustuloksissa on havaittu, että fyysistä väkivaltaa kokeneilla lapsilla ilmenevät oireet suuntautuvat selkeämmin ulospäin esimerkiksi aggressiivisena käytöksenä kuin psyykkistä väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneilla lapsilla (Ackerman ym. 1998). Varhaislapsuudessa koetulla väkivallalla on havaittu olevan yhteys myöhemmin aikuisiällä väkivallan uhriksi tai tekijäksi ajautumiseen. Tutkimustulokset vahvistavat käsitystä siitä, että lasten kokemaa väkivaltaa tulisi pyrkiä ennaltaehkäisemään vaikuttavasti ja puuttua korjaavin keinoin jo väkivaltaa kokeneiden lasten tilanteisiin. (Kumar ym. 2017, 5.)

Tutkimustulosten perusteella tiedetään, että väkivaltakokemukset kasautuvat samoille lapsille moninaisilla tavoilla. Väkivalta on ilmiö, joka leviää elämän osa-alueelta toiselle, kuten kodista kouluun tai vapaa-ajalle, jolloin seurauksena on väkivaltaa toistuvasti kokevan lapsen moniuhriutuminen (eng. *polyvictimization*). (Kumar ym. 2017, 4-5.) Myös suomalaisessa lapsiuhritutkimuksessa havaittiin väkivallan kasautuvan tietyille lapsille (Ellonen & Peltonen 2011). Moniuhriutuminen lisää riskiä lapsen psykososiaalisille ongelmille (Finkelhor ym. 2005).

3.2 Ammattilaisten toimintaa tarkasteleva aiempi tutkimus

Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja ammattilaisten toimintaa on tarkasteltu niin kansainvälisessä kuin kotimaisessa tutkimuksessa. Tutkimukset paikantuvat useille eri

tieteenaloille, kuten oikeustieteisiin, hoito-, terveys- ja lääketieteeseen sekä sosiaalitieteelliseen tutkimukseen. Tarja Pösö esittelee kansainvälisessä julkaisussaan (2015) suomalaista, lastensuojelun näkökulmasta tehtyä tutkimusta lapsiin kohdistuneesta väkivallasta, ja samalla paikantaa lukuisia aukkoja sekä tutkimatta jääneitä alueita. Suppeudesta ja pistemäisyydestä huolimatta väkivaltatutkimuksessa voidaan paikantaa kolme pääasiallista temaattista aluetta: lastensuojelun ammattilaisiin ja viranomaistoimintaan kohdistuva tutkimus, itseilmoitettuun väkivaltaan kohdistuva tutkimus sekä väkivaltaan liittyviin sosiaalisiin rakenteisiin ja niiden tuottamiin merkityksiin kohdistuva tutkimus. (Emt., 90-96.) Tämä tutkielma tarkastelee lastensuojelun ammattilaisia, heidän toimintaansa ja rooliaan väkivaltailmiön kohdalla. Seuraavaksi esittelen aiempaa, lastensuojelun toimintaan kohdistuvaa tutkimusta.

Suomessa on 2010-luvulla on julkaistu kaksi laajaa selvitystä, jotka tarkastelevat viranomaisten toimintaa vakavaa, kuolemaan johtanutta lapsiin kohdistunutta väkivaltaa sisältäneissä tapauksissa. Selvitykset eivät edusta varsinaista tieteellisin menetelmin tehtyä tutkimusta, mutta traagiset, lasten kuolemiin johtaneet väkivaltarikokset herättivät tapahtuma-aikana runsasta mediahuomiota, joten tapahtumista laaditut viranomais selvitykset on syytä huomioida yhteiskunnallisen merkityksensä vuoksi. Rikostapauksissa tekijöinä olivat lasten vanhemmat tai muut heistä huolta pitäneet, huoltajiksi rinnastettavat aikuiset. Selvitysten lähtökohtana oli selvittää ja arvioida lasten kanssa työskentelevien viranomaisten toimintaa muun muassa eri viranomaisten virkavastuiden, viranomaisten välisen yhteistyön ja väkivallan ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Selvitykset ovat poikkeuksellisia suomalaisen lastensuojelun toimintaympäristössä sekä lastensuojelua koskevassa julkisessa keskustelussa, sillä Suomessa ei ole totuttu selvitysten edustamaan 'serious case review' -malliin samalla tavalla kuin anglosaksisessa lastensuojelussa (Pösö 2015, 92).

Sisäasianministeriön toimeksiannosta tehtiin vuosina 2003–2012 tapahtuneiden perhesurmien taustoista selvitys, jossa todetaan, että lapseen tai perheeseen kohdistuneissa henkirikoksissa yhdistäviä tekijöitä ovat kumuloituvat, vakavat ongelmat liittyen vanhempien parisuhteeseen ja avioeroon sekä vanhempien päihteiden käyttöön ja mielenterveysongelmiin (Sisäasiainministeriö 2012). Toinen laaja, Oikeusministeriön toimeenpanema selvitys koski 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneita tapahtumia. Lapsi kuoli isänsä ja äitipuolensa häneen kohdistaman vakavan väkivallan seurauksena.

Lapsi oli lastensuojelun asiakkaana, koska lapseen kohdistuneesta epäilystä väkivallasta, sen toistuvuudesta ja muusta laiminlyönnistä oli tehty lukuisia lastensuojeluilmoituksia. Oikeusministeriön selvityksessä otetaan kantaa lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten toimintaan ja painotetaan vaatimusta noudattaa lain asettamia velvollisuuksia väkivaltaepäilyjen ilmoittamisesta lastensuojelulle ja poliisille. Lastensuojelun toiminnan osalta selvityksessä korostetaan tarvetta parantaa lastensuojelun, poliisin ja muiden viranomaisten välistä yhteistyötä ja tietojen vaihtamista. (Oikeusministeriö 2013.)

Tieteellisen tutkimuksen kriteerit täyttävässä, lapsiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksessa on tarkasteltu jossain määrin eri ammattilaisten käytäntöjä väkivallan havaitsemisessa, tunnistamisessa ja raportoinnissa. Terveys- ja hoitotieteen viitekehyksessä on pyritty löytämään tehokkaita keinoja lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamiseen ja siihen reagointiin (Paavilainen & Flinck 2015). Noora Ellonen ja Tarja Pösö (2014) ovat tarkastelleet, miten lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset reagoivat lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan. Tutkimustuloksen mukaan ammattilaisten toiminnassa on erotettavissa kolmenlaisia reagointitapoja: suojelevia, terapeuttisia ja juridisia. Usein lapsen tilanne edellyttää yhtäaikaaisesti useampia tai kaikkia reagointitapoja. (Ellonen & Pösö 2014.) Myös kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu viranomaisten tunnistavan väkivaltaa ja reagoivan siihen erilaisin tavoin. Ashton erotti tutkimuksessaan (2004) viranomaisten reagointivaiheiksi tilanteen seurannan, havaitun käyttäytymisen nimeäminen rangaistavaksi tai normien vastaiseksi sekä institutionaalisen puuttumisen nimettyyn käyttäytymiseen. (Ashton 2004.)

Ammattilaisten toimintaa tarkastelevassa tutkimuksessa on esitetty kriittisiä näkökulmia lastensuojelua kohtaan. Suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä toteutettiin perhekeskeistä lähestymistapaa aina 2000-luvulle saakka, jolloin järjestöjen kehittämistyössä ryhdyttiin tietoisesti tuomaan lapsilähtöisempää lähestymistapaa lastensuojelun käytäntöihin (Oranen 2001, 15). Perhekeskeisessä lähestymistavassa lähisuhteissa tapahtuva väkivalta käsitteellistyi perheväkivallaksi, jonka syiden nähtiin olevan perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen ja ihmissuhteiden ongelmassa (Forsberg 2005, 81-82). Lastensuojelun käytännöissä keskityttiin äitien auttamiseen, sillä äideille järjestetyn avun ajateltiin tihkuvan epäsuorasti myös lapsille. Kritiikin mukaan seurauksena oli usein lasten, heidän oikeuksiensa ja tarpeensa suojeeluun

sivuuttaminen ja jääminen aikuisten tarpeiden varjoon. (emt.; Hurtig 2003). Perhekeskeisen lähestymistavan heikkouksia on kritisoitu erityisesti nais- ja lapsuustutkimuksessa, sillä sen nähtiin sivuuttavan väkivaltailmiöön olennaisesti sisältyvät, sukupuoleen ja sukupolveen liittyvät valtaulottuvuudet. Lähisuhdeväkivallan tutkimuksen uusi aalto korostaa väkivallan juurisyynä olevan epäsymmetrisesti jakautuneen vallan väkivallan tekijöiden ja kokijoiden välillä. Vallan näkökulmaa on tosin käytetty lähinnä aikuisten välistä, sukupuolittunutta väkivaltaa tarkastelevassa tutkimuksessa. (Forsberg 2005, 82-83.)

Johanna Hiitola on tutkinut (2011) lastensuojelun institutionaalisia käytäntöjä liittyen lapsiin kohdistuneeseen väkivaltaan tarkastelemalla hallinto-oikeuden ratkaistavaksi ohjautuneita päätöksiä lasten huostaanotoista. Tutkimuksen aineistona ovat lastensuojeluviranomaisen laatimat huostaanottoasiakirjat, joissa esitetään perusteluja lapsen huostaanotolle ja sijoittamiselle kodin ulkopuolelle vastoin vanhempien tahtoa. Tutkimustuloksen mukaan vanhempien lapsiin kohdistaman väkivalta on läsnä lastensuojelupäätösten perusteissa ainoastaan hyvin lyhyesti, tai vaihtoehtoisesti väkivalta oli kokonaan poissa. Hiitolan mukaan aineistosta nousi esiin neljä erilaista diskurssia, joilla lastensuojelu selitti lapsen kohdistunutta väkivaltaa: vanhempien väliset konfliktit, äidin kyvyttömyys suojella lasta, vanhempien päihteidenkäyttöön ja väkivaltaan liittyvät ongelmat sekä kuritusväkivalta. Huostaanottoasiakirjoissa väkivaltaa ei lähestytty lainkaan lapsen kokemuksen näkökulmasta, eikä väkivaltaa itsessään esitetty perusteena lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumiselle. Tutkimuksen johtopäätöksenä Hiitola esittää kriittisen tulkinnan siitä, että lastensuojelun institutionaaliset käytännöt eivät ole sensitiivisiä lasten väkivaltakokemuksille. (Hiitola 2011.)

3.3 Lapsiin kohdistuva väkivalta käsitteinä

Kuten väkivalta ilmiönä, myöskään väkivallan käsitteellistämisen tavat eivät ole pysyviä ajassa ja paikassa vaan tavat nimetä väkivaltaa muuttuvat. Eri ajoissa, yhteiskunnissa, kulttuureissa ja myös saman yhteiskunnan sisällä saatetaan jäsentää ja tulkita lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa eri tavoin. (Forsberg 2005, 75.) Esimerkiksi Suomessa kahden viime vuosikymmenen aikana ihmisten asenteet kuritusväkivaltaa kohtaan ovat muuttuneet merkittäväällä tavalla kielteisimmiksi (Hyvärinen 2017, 11).

Kuitenkaan mielipiteet kuritusväkivallan ja sen kieltämisen oikeellisuudesta eivät ole yhteisesti jaettuja vaan suhtautumistavat vaihtelevat sallivasta osittain hyväksyvään ja kielteiseen (Ellonen 2007, 13). Voidaan siis todeta, että käsitykset lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ovat sosiaalisesti konstruoituneita (Lumsden 2018, 35).

Lasten kokemaa väkivaltaa tarkastelevaa tutkimusta leimaa käytössä olevien käsitteiden moninaisuus ja runsas kirjo. Kansainvälisessä ja suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa lapsen kaltoinkohtelu on yläkäsite, joka kattaa kaikenlaisen lapsen vahingoittamisen, joko aktiivisen toiminnan tai passiivisen tekemättä jättämisen johdosta. Lapsi voi tulla kaltoinkohdeksi omassa perheessään, instituutiossa tai julkisessa ympäristössä. Useimmiten kaltoinkohtelija on lapselle tuttu henkilö, mutta lapsi voi kokea kaltoinkohtelua myös ennalta tuntemattomalta taholta, esimerkiksi internetissä. Lapsen kaltoinkohtelija voi olla yksi tai useampi aikuinen, tai yksi tai useampi lapsi. Lapsen kaltoinkohtelun alle liitetään kaltoinkohtelun lukuisat eri muodot, jotka voidaan jaotella neljään kategoriaan: fyysinen väkivalta, henkinen väkivalta, seksuaalinen hyväksikäyttö sekä lapsen laiminlyönti. (Flinck & Paavilainen 2015, 6; Lumsden 2018, 36.)

Fyysinen väkivalta tarkoittaa toimintaa, jossa lapselle aiheutetaan ruumiillista vahinkoa, josta aiheutuu terveydellistä haittaa ja kipua. Fyysisen väkivallan käsitteen ohella käytetään usein rinnakkain lapsen kaltoinkohtelun tai lapsen pahoinpitelyn käsitteitä, tarkoittaen samanlaista lapsen ruumiillista satuttamista. Lapsen kohdistuva fyysinen väkivalta voi ilmetä lyömisenä esineellä tai ilman, potkimisena, ravisteluna, heittämisenä, myrkyttämisenä, polttamisena, hukuttamisena, tukehduuttamisena tai muuna lapsen ruumiillisena vahingoittamisena. Fyysinen väkivalta voi johtaa lapsen kuolemaan. Fyysisen väkivallan yksi muoto on **kuritusväkivalta**, jolla aikuinen pyrkii kipua tai epämukavuutta aiheuttaen rankaisemaan tai säätelemään lapsen käyttäytymistä. Kuritusväkivalta voi ilmetä esimerkiksi läpsimisellä, tönimisellä, repimisellä, tukistamisella, luunappien antamisella, nipistamisellä tai läimäyttämisenä. (Lumsden 2018, 39; Tupola ym. 2012, 100.) Kuritusväkivaltaa pidetään usein lievänä väkivallan muotona, mikä voi olla harhaanjohtavaa. Tutkimustieto osoittaa, että kuritusväkivallalla voi olla pitkäkestoisia, negatiivisia seurauksia yksilölle. Vanhemman kurittamisella perustelema väkivalta madaltaa kynnystä käyttää lasta enemmän vahingoittavaa väkivaltaa ja muita kaltoinkohtelun muotoja. (Heilmann ym. 2015.)

Tässä tutkielmassa rajaan tarkastelun kohteeksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemykset väkivallasta ja sosiaalityöntekijän roolista silloin, kun vanhempi on ollut fyysisesti väkivaltainen lasta kohtaan. Aiheen rajauksen vuoksi tarkastelun ulkopuolelle jäävät lasten kokeman väkivallan lukuisat muut muodot, kuten henkinen väkivalta, seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsen laiminlyönti. Rajaan tarkastelun ulkopuolelle myös sellaisen lapsen kohdistuvan väkivallan, jossa tekijänä on joku muu kuin lapsen vanhempi, kuten lasten välisen väkivallan tai perheen ulkopuolisen aikuisen tekemän väkivallan. Tutkimusaiheen rajauksesta huolimatta on tärkeää ymmärtää väkivallan monimuotoisuus ilmiönä ja lasten kaltoinkohtelun muotojen yhteisesiintyvyys: esimerkiksi kaikkeen lapsiin kohdistuvaan fyysiseen väkivaltaan sisältyy myös henkistä kaltoinkohtelua ja emotionaalista laiminlyöntiä. Verrattuna etenkin rikosoikeudellisesti määriteltyn pahoinpitelyyn, muut lapsen kaltoinkohtelun muodot jäävät usein huomaamatta tai ne tunnistetaan liian myöhään. (Söderholm & Politi 2012, 76.) Toistuva ja pitkäkestoinen lapsen emotionaalinen laiminlyönti on yksilölle aiheutuvien seurausten kannalta yhtä vakavaa kuin lapsen kohdistuva fyysinen väkivalta (Gilbert ym. 2009).

Oikeudellisessa käsitteistössä painottuvat väkivallan kriteerit ja vakavuusaste suhteessa tekijän rankaisemiseen. Rikoslain 21. luvussa määritellään rangaistavaksi teoiksi lievä pahoinpitely, pahoinpitely sekä törkeä pahoinpitely (Rikoslaki 1983/361). Lapsen pahoinpitely määrittyy siis ensisijaisesti rikosoikeudelliseksi käsitteeksi. Rinnakkaisena käsitteenä käytetään lapsen kohdistuvaa väkivaltaa. (Paavilainen & Flinck 2015, 6.) Suomalaisessa lasten hyvinvointia koskevassa tutkimusperinteessä ei käytetä käsitteitä 'lapsen pahoinpitely ja laiminlyönti' (eng. *child abuse and neglect*) samalla tavalla vakiintuneesti kuin anglosaksisessa lastensuojelututkimuksessa. Suomalaiselle tutkimukselle on tyypillistä käsitteiden runsas kirjo ja tieteenalakohtaisuus. Sosiaalityön tutkimuksessa lapsiin kohdistuvan väkivallan käsitteiden käyttö on ollut hajanaista eikä vakiintunutta käsitteistöä ole syntynyt. (Pösö 2015, 89.) Nykyään lapsista kiinnostuneet tutkijat ja ammattilaiset ovat siirtyneet käyttämään väkivallan ja pahoinpitelyn käsitteiden ohella käsitettä 'omassa kodissaan väkivallalle altistuneet lapset'. Tämä on seurausta laajemman väkivalta-käsityksen yleistymisestä sekä lukuisista empiirisistä tutkimuksista, joiden mukaan myös väkivallan näkeminen tai altistuminen väkivaltaiselle ilmapiirille vaikuttaa lapseen jopa yhtä paljon kuin lapsen suoraan kohdistunut väkivalta. (Forsberg 2005, 83.)

Tässä tutkielmassa käytän pääasiallisesti käsitettä *lapsiin kohdistuva väkivalta*, jolla tarkoitan *vanhempien lapsiinsa kohdistamaa fyysistä väkivaltaa*. Rinnakkain käytän käsitettä *lapsen kokema väkivalta*, jota perustelen pyrkimyksellä lapsen näkökulman huomioimiseen ja lapsilähtöisyyteen tarkastellessani väkivaltaa lapsen oikeuksia rikkovana tekona. Vaikka tutkimukseni menetelmällinen osuus sijoittuu sosiaalityön ammattilaisia ja heidän työskentelyään tarkastelevalle alueelle, haluan sitoutua tutkimuksessani lapsilähtöisyyden periaatteeseen, joka tulisi olla lähtökohtana kaikessa lasten suojelemista tavoittelevassa työssä.

4. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkielman tutkimusasetelman lähtökohtana on käsitys siitä, että lapsiin kohdistuvan väkivallan tulkitsemisen ja puuttumisen tavat saavat merkityksen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välisissä kohtaamisissa. Tutkielman tarkoituksena on tuottaa tietoa näistä kohtaamisista ja niille annetuista merkityksistä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkimusprosessin aikana muodostin seuraavat tutkimuskysymykset ohjaamaan hankkimani aineiston analysointia ja tutkimustulosten jäsentämistä:

1. Minkälaisia näkemyksiä lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on vanhempien lapsiin kohdistamasta fyysisestä väkivallasta?

2. Minkälaisena lastensuojelun sosiaalityöntekijät kuvaavat omaa rooliaan tapauksissa, joissa vanhempi on kohdistanut lapseen fyysistä väkivaltaa?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla olen kiinnostunut siitä, minkälaiseksi väkivalta käsitteellistyy sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa. Tavoittelen tietoa siitä, miten lastensuojelussa tunnistetaan, havaitaan, nimetään ja määritellään vanhemman lapseensa kohdistamaa fyysistä väkivaltaa. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla olen kiinnostunut siitä, minkälaisena sosiaalityöntekijät näkevät oman roolinsa väkivaltatapauksissa. Tavoittelen tietoa siitä, minkälaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä on lastensuojelun käytännöistä ja työtehtävistä, kun on kyse vanhemman lapseensa kohdistamasta fyysisestä väkivallasta.

Tutkielman näkökulma painottuu vahvasti lastensuojelun konkreettisiin työkäytäntöihin ja niiden kuvaamiseen sosiaalityöntekijöiden näkemysten perusteella. Tutkimusilmiöstä tekee kysymisen ja tarkastelun arvoisen aiemmassa tutkimuksessa esitetty havainto, jonka mukaan lastensuojelun väkivaltaan kytkeytyviä tulkintoja, kriteerejä ja toimintatapoja ei ole valtakunnallisesti säännelty vaan ne määritellään paikallisesti lastensuojelun kunnallisissa toimipisteissä. (Pösö 2011, 116-117.) Siksi on tärkeää tarkastella, mitä näissä paikallisissa käytännöissä mukana olevat ja niitä työssään luovat sosiaalityöntekijät kertovat. Lastensuojelusta ja väkivallasta kysymisen tekee tärkeäksi myös aiemmassa tutkimuksessa esitetty kriittinen havainto, jonka mukaan

lastensuojelun käytännöt sivuuttavat lapsiin kohdistuvan väkivallan (Eskonen 2005; Hiitola 2016).

Lastensuojelun käytäntöjen paikallisuuteen ja yhtenäisten kriteerien puuttumiseen voidaan etsiä selitystä viranomaistyötä ohjaavasta lainsäädännöstä. Lastensuojelulaissa lapsiin kohdistuva väkivalta ei ole ollut keskiössä sitten 1980-luvun alun, jolloin ensimmäisen lastensuojelulain korvasi vuonna 1983 voimaan tullut lastensuojelulaki (683/1983). Ensimmäiseen lastensuojelulakiin (52/1936) oli sisällytetty lapsen pahoinpitelyn ja laiminlyönnin käsitteet, mutta ne poistettiin lastensuojelulain uudistamisen myötä. Vuonna 1983 voimaan tulleen lastensuojelulain myötä lastensuojelun tärkeimmiksi tehtäviksi asetettiin tuen ja palveluiden tarjoaminen lapsille ja perheille, joiden katsottiin olevan riskin alaisia tai muuten lastensuojelupalveluiden tarpeessa. Syntyi perhekeskeinen lähestymistapa ja lastensuojelun tehtävät laajenivat verrattuna ensimmäisen lastensuojelulain aikaan, jolloin pääasiallisena tehtävänä oli ollut lasten suojeleminen pahoinpitelyltä tai väkivallalta. (Pösö 2015, 90.) Lapseen kohdistuvaa väkivaltaa ei mainita nykyisessä lastensuojelulaissa vaan sen katsotaan sisältyvän 'lapsen terveen kasvun ja kehityksen vaarantumiseen kasvuolosuhteiden johdosta'. Näin ollen yksittäisten lasten ja perheiden tilanteissa niiden kriteerien määrittely, milloin lastensuojeluviranomaisen puuttuminen perheen yksityisyyteen on tarpeen, tapahtuu lastensuojelun paikallisissa käytännöissä. Toistaiseksi lainsäätäjät ei ole nähnyt tarvetta yksityiskohtaisemmalle sääntelylle tai valtakunnallisten toimintaohjeiden muodostamiselle vaan lapsiin kohdistuvan väkivallan kriteerit määritellään kunnallisessa lastensuojelussa. (Pösö 2011, 114-116.)

Vaikka suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä on nähtävissä siirtymä perhekeskeisestä lähestymistavasta lapsilähtöisempään suuntaan, lapsen aseman ja oikeuksien vahvistaminen on jatkuva haaste käytännön lastensuojelutyössä. Tämänhetkisessä lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa kohdataan laajalla skaalalla lasten ja perheiden elämään vaikuttavia ongelmia, jolloin tuen ja palveluiden tarve on yhä moninaisempi. Tämä on johtanut lastensuojelun käytännöissä holistiseen eli kokonaisvaltaisuutta korostavaan lähestymistapaan suhteessa lasten ja perheiden ongelmiin. (Pösö 2015, 98.) Riskinä on, että holistisessa lähestymistavassa perheiden moniongelmaisuus ja suuri tuen tarve alkaa kilpailla ja haastaa lastensuojelun perustehtävän, lapsen suojelemisen ja vaaratekijöiden poistamisen. Tämä voi johtaa

siihen, että lastensuojelun käytännöt jälleen sivuuttavat lapsiin kohdistuvan väkivallan kysymyksen. Lastensuojelun asiakkaina on moniongelmaisia perheitä, joiden vaikeissa elämäntilanteissa väkivalta saatetaan kategorisoida jonkin muun ongelman, kuten vanhemman päihteidenkäytön, oireeksi ja jättää käsittelemättä. Toinen merkittävä riski työskentelyn onnistumiselle on lapsen kokemuksen jääminen vanhemman näkemysten varjoon. (Eskonen 2005; Hiitola 2011.)

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Lähtökohtana laadullinen tutkimus

Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa on tarkasteltu paljon sen laajan esiintyvyyden näkökulmasta, kuten tutkielman toisen luvun tilastollisesta katsauksesta selviää. On arvioitu, että vuosittain maailmanlaajuisesti väkivalta vaikuttaa 1,6 biljoonaan lapseen. Pelkkä tilastoihin ja lukuihin keskittyminen saa väkivallan vaikuttamaan ylivoimaiselta ja lamaannuttavalta ongelmalta. Tilastotietoa on täydennettävä laadullisten tutkimusmenetelmien avulla kerätyillä kuvauksilla ja havainnoilla, jotta saadaan todenmukaisempi ja kokonaisempi ymmärrys lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja mahdollisia avauksia siitä, miten puuttua vaikuttavasti väkivaltaan. (Kumar ym. 2017, 1-2.) Tavoittelen tätä ymmärrystä tarkastelemalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelutyöstä.

Sosiaalityön kohtaamiset muodostuvat ihmisten toiminnasta ja heidän välisistä suhteistaan, jotka ovat subjektiivista, koettua todellisuutta. Subjektiivisten kokemusten ymmärtäminen ja tutkiminen edellyttää tutkimusmenetelmiä, jotka tavoittavat koetun todellisuuden moniselitteisyyden ja yksilöiden näkemysten erot. Yksi laadullisen tutkimuksen suuntauksista on fenomenologis-hermeneuttinen perinne, jonka erityispiirteenä on ihminen elämismaailmoineen tutkimuksen kohteena ja tutkijana. (Ronkainen ym. 2011, 28-29.) Tuomen ja Sarajärven mukaan fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tarkoituksena on ”käsitteellistää tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys” (Tuomi & Sarajärvi 2013, 35). Fenomenologisessa filosofiassa ajatellaan kaiken ihmistoiminnan suuntaavan merkitysten etsimiseen ja muodostamiseen. Merkitykset muuttuvat kokemuksen mukaan ja niiden perusta on yhteisö, johon ihminen kuuluu. Hermeneutiikka taas on tulkinnan teoriaa, jonka perusteella voidaan jäsentää merkitysten tulkintoja oikeammiksi ja vähemmän oikeiksi. Tulkintaa ohjaa esiymmärrys. (emt., 34-35.)

Tämän tutkielman tiedollisena lähtökohtana on laadullinen tutkimus. Paikannan tutkimusasetelman fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen, koska tavoitteeni on käsitteellistää lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelutyöstä. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä tiedon

tilanteisuus ja kytkeytyminen tiettyyn hetkeen. Hankin tutkimusaineiston haastattelemalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä lyhyen ajanjakson sisällä. Tutkimusasetelman rajoissa ei ole mahdollista erotella, mitä ovat kaikki ne haastattelutilanteiden ulkopuoliset tekijät, jotka vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Tutkielman tarkoituksena ei ole osoittaa syy-seuraussuhteita tai rakentaa selitysmallia sille, mitä lastensuojelussa yleisesti ajatellaan lapsiin kohdistuvasta väkivallasta tai sen parissa työskentelystä. (Ronkainen ym. 2011, 67-68.) Tuon esiin haastattelemieni lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä, joita jäsenän aiemman tutkimuksen ja käsitteiden perusteella. Pyrin antamaan äänen tutkittaville sosiaalityöntekijöille, joilla on omakohtaista ja ainutlaatuista tietoa ilmiöstä. Tavoitteenani on löytää tai paljastaa sosiaalityöntekijöiden hiljaista tietoa, mikä voi lisätä ymmärrystä lastensuojelutyön ja lapsiin kohdistuvaan väkivallan rajapinnoista. (Hirsjärvi ym. 2010, 161.)

Jäsenän tutkielman aineisto-osuudella olevan kaksi eri tavoitetta tiedon tuottamisessa. Yhtäältä pyrin pääsemään käsiksi ja ymmärtämään kritisointia, jännitteistä ja vaikeasti lähestyttävää aihetta, lastensuojelun näkökulmaa lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan. Kun halutaan tutkia yhteiskunnallista ilmiötä, josta aiempi tutkimustieto ei ole ristiriidatonta tai kattavaa, tutkimuksen tehtävä on usein luonteeltaan kuvaileva. Tutkielman tavoitteena on tuottaa kuvauksia lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä väkivaltatapausten kohdalla. Toisaalta tutkielman tarkoituksena on kartoittavalla tavalla tuoda esille lastensuojelutyön olemassa olevia käytäntöjä. Oletukseni on, että aineiston avulla saan esille tietoa lastensuojelutyön kriteereistä ja sosiaalityöntekijän roolista, laadullisen aineiston tilanteisuus huomioiden. (Hirsjärvi ym. 2013, 138-139.)

5.2 Aineistonkeruumenetelmänä fokusryhmähaastattelu

Tutkielman empiirinen osuus on toteutettu keräämällä haastatteluaineisto, jossa lastensuojelun sosiaalityöntekijät kertovat näkemyksiään lapsiin kohdistuvan väkivallasta ja lastensuojelutyöstä. Valitsin tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi fokusryhmähaastattelun, joka on vakiintunut aineistonkeruumenetelmä sosiaalitieteissä. Fokusryhmähaastattelun mahdollisuuksia, vahvuuksia ja rajoitteita tutkimusmenetelmänä on tutkittu. Menetelmän vahvuutena suhteessa muihin tutkija-haastateltava –lähtöisiin haastattelumenetelmiin pidetään fokusryhmässä tapahtuvaa

keskustelua ja ryhmän sisäistä vuorovaikutusta. (Smithson 2000, 104–105.)

Ryhmähaastattelun osallistujat muodostavat ainutkertaiseen haastattelutilanteeseen sidoksissa olevaa yhteistä tietoa. Tiedonmuodostus tapahtuu vuorovaikutuksessa, jonka osapuolina ovat haastatteluun osallistujat ja haastattelija. (Pietilä 2010, 212–214.)

Tutkimusmenetelmän vuorovaikutuksellinen luonne sopii mielestäni hyvin lastensuojelun sosiaalityön tutkimiseen, sillä sosiaalityöntekijän työssä korostuu suhteissa tapahtuva työskentely niin lasten kuin heidän vanhempiensa sekä muiden ammattilaisten kanssa. Menetelmän mahdolliset rajoitteet liittyvät ryhmän jäsenten väliseen sosiaaliseen hierarkiaan, johon vaikuttaa haastateltavien tausta, kuten sukupuoli, koulutus, ammatti ja työpaikka. Osallistujien yksilölliset taustatekijät vaikuttavat siihen, kuinka homo- tai heterogeeninen ryhmä on, miten mahdolliset valtaerot näkyvät ja onko kaikilla osallistujilla samanarvoiset lähtökohdat osallistua ja kertoa näkemyksiään. (Smithson 2000, 107–110.)

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa valitsin tutkimuksen kohderyhmäksi isossa suomalaisessa kaupungissa lastensuojelun sosiaalityöntekijöinä toimivat sosiaalityön ammattilaiset. Tutkimusaiheeni vuoksi halusin haastatella sosiaalityöntekijöitä, jotka työskentelevät pääsääntöisesti omassa kodissaan vanhempiensa kanssa asuvien lasten kanssa, joten osoitin avoimen kutsun ryhmähaastatteluun lastensuojelutarpeen arviointeja ja avohuollon sosiaalityötä toteuttavien yksiköiden työntekijöille. Lähetin yksiköiden esimiehille sähköpostin, jossa esittelin tutkimusaiheen ja tutkimuksen tarkoituksen sekä pyysin johtavia sosiaalityöntekijöitä välittämään haastattelukutsun liitteineen eteenpäin työyhteisön sosiaalityöntekijöille. Haastattelukutsun liitteenä oli sosiaalityöntekijöille kohdistettu infokirje, jossa esittelin tutkimuksen tarkoituksen sekä olennaisimmat tutkimuseettiset seikat (liite 1) sekä suostumuslomake tutkimukseen osallistuville (liite 2). Sosiaalityöntekijöiden lähiesimiehet toimivat portinvartijoiden rooleissa tutkimukseen osallistumiselle ja heidän tiedonvälityksellään oli vaikutusta siihen, keitä haastateltaviksi valikoitui.

Lähtökohtaisesti tutkimuksen kohderyhmänä olivat ainoastaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät, sillä tutkimustehtävässäni olen kiinnostunut lastensuojelun sosiaalityössä muodostuneista näkemyksistä ja sosiaalityöntekijän roolista. En ollut kuitenkaan huomionut, että lastensuojelutarpeen selvityksiä tekevässä yksikössä työskenteli myös sosiaaliohjaajia ja he osallistuivat kaikkeen lastensuojelun

selvitystyöhön, luonnollisesti myös väkivaltatapausten kohdalla. Yksi sosiaaliohjaaja ilmoittautui halukkaaksi haastateltavaksi ja tein siinä kohtaa ratkaisun, etten rajannut hänen osallistumistaan pois, vaikka muut haastateltavat ovat ammatiltaan sosiaalityöntekijöitä. Perustelen ratkaisuani sillä, että ryhmähaastattelumenetelmässä tiedon muodostamisen kannalta yksittäisiä työntekijöitä tärkeämpää on ryhmässä muodostuva keskustelu. Lastensuojelu on sosiaalityön erityisala, joten yhteneväisiä ammattinimikkeitä tärkeämmäksi seikaksi katsoin sen, että haastateltavilla on ammatillista työkokemusta lastensuojelussa työskentelystä ja siellä kohdattavista ilmiöistä, erityisesti lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Yhden haastateltavan eroavasta koulutustaustasta huolimatta ryhmät olivat homogeenisia, sillä haastateltavat olivat samassa lastensuojelun organisaatiossa työskenteleviä naisia. Oma taustani tutkijana oli hyvin samanlainen kuin tutkittavilla, mikä lisäsi haastattelutilanteiden homogeenisyyttä, pienensi valtaeroja ja teki haastattelutilanteen helpoksi. Toisaalta riskinä on, että erittäin samanlaisilla taustoilla haastattelujen sisällöt eivät ole niin moniäänisiä kuin silloin, jos fokusryhmän haastateltavat ja tutkija tulisivat erilaisista taustoista. (Smithson 2000, 110.)

Tutkielman aineiston muodostaviin fokusryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 15 haastateltavaa, jotka siis yhtä sosiaaliohjaajaa lukuun ottamatta työskentelivät lastensuojelun sosiaalityöntekijöinä. Tutkielman raporttia kirjoittaessani pohdin kysymystä siitä, mitä ammattinimikettä käytän tutkittavistani, nyt kun kaikki eivät olleetkaan taustaltaan sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja ovat laissa säädetyjä ammattinimikkeitä (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015), mikä on sosiaalialan korkeakoulutetulle ammattikunnalle tärkeä saavutus ja palvelee sekä työntekijöiden että asiakkaiden etua. Kuitenkin selkeyden vuoksi päädyin kutsumaan kaikkia tutkittavia sosiaalityöntekijöiksi, sillä sosiaalityöntekijöiden näkemysten selvittäminen oli alkuperäinen suunnitelmani ja heitä on valtaosa tutkittavista. Lisäksi perustelen ratkaisuani sillä, että tutkielmani on sosiaalityön oppiaineen pro gradu -työ ja tarkastelee lastensuojelun sosiaalityön ammatillisia käytäntöjä. Haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi en käytä sosiaaliohjaajan ammattinimikettä tutkielmassa viitatessani haastateltavien kuvauksiin tai esittäessäni lainauksia haastatteluista. Käyttämällä sosiaalityöntekijän ammattinimikettä haluan paikantaa tutkielmani lastensuojelun sosiaalityön tutkimuksen temaattiselle alueelle. En

kysynyt tutkittavilta tarkempia taustatietoja, kuten työkokemuksen pituutta, laajuutta tai ikää.

Ennen haastattelutilanteita olin valinnut aiemman tutkimuksen ja tutkijan esiymmärryksen perusteella teemoja, joiden avulla muodostin haastattelurungon. Haastattelurunko toimi avoimena käsikirjoituksena, jonka mukaan ajattelin ryhmähaastatteluiden etenevän. Haastattelurungon teemoja olivat työskentelystä kertominen asiakastapauksen kautta, lastensuojelun tehtävät kun herää epäily lapsen kohdistuneesta väkivallasta, viranomaisyhteistyö, työn kuormitus ja tuki sekä työntekijän vastuu. Pyrin rakentamaan haastattelutilanteen sellaiseksi, että oma tutkijan roolini ei ollut toimia niinkään haastattelijana vaan enemmän keskustelun käynnistäjänä ja teemojen antajana. Tutkimusentekoa harjoittelevana opiskelija-tutkijana pyrin olemaan ryhmähaastattelutilanteissa aktiivisen kuuntelijan roolissa. Halusin kunnioittaa työntekijöiden näkemyksiä ja pyrkiä olemaan vaikuttamatta haastateltavien tuottamaan tietoon. Näin ollen haastateltaville antamistani yhtenevistä teemoista huolimatta kolme ryhmähaastattelukertaa olivat keskenään erilaisia struktuuriltaan ja sisällöltään. Tutkijana tein haastateltaville tarkentavia lisäkysymyksiä, pyrkimyksenäni ohjata haastattelun fokusta tutkimusaiheeseen ja alustaviin tutkimuskysymyksiini. Tehtäväni keskustelun ohjaajana oli erityisen tärkeää tilanteissa, joissa keskustelu edeltävästä teemasta oli ehtynyt tai keskustelu oli arvioni mukaan ajautumassa liian kauas varsinaisesta tutkimusaiheesta, lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelutyöstä.

Fokusryhmähaastattelut kestivät tunnista puoleentoista tuntiin ja ne toteutettiin haastateltavien toiveesta heidän työpaikoillaan. Ryhmät muodostuivat tutkimukseen osallistujien toiveiden mukaisesti. Tämä merkitsi sitä, että yksittäisiin ryhmähaastattelutilanteisiin osallistuneet sosiaalityöntekijät työskentelivät samassa työyhteisössä ja tunsivat toisensa. Tällä voi olla vaikutusta haastattelutilanteen dynamiikkaan ja sitä kautta aineiston sisältöön. Ryhmähaastattelutilanteessa toisten osallistujien vaikutus on aina merkittävä tekijä, joka vaikuttaa haastattelussa muodostuvaan tietoon. Ryhmähaastattelun menetelmän riskinä on, että jonkun haastateltavan näkemys muodostuu vahvemaksi kuin toisen ja eriävät näkemykset jäävät hiljaisemmiksi tai jopa kokonaan kuulumattomiin. (Smithson 2000, 110.) Tämän tutkimuksen ryhmähaastatteluissa haastateltavien näkemykset olivat pääasiallisesti

yhteneväisiä ja eriäviä mielipiteitä haastateltavien välillä ei noussut esille. Jäin pohtimaan, olisiko haastateltavien välinen dynamiikka ollut erilainen ja olisiko näkemyseroja tullut esiin enemmän, jos haastateltavat olisivat olleet toisilleen ennalta tuntemattomia. Toisaalta ryhmähaastatteluun osallistujien taustat olivat melko samanlaiset, sillä kaikki osallistuivat tutkimukseen ensisijaisesti sosiaalityöntekijän ammatillisessa roolissa. Näin ollen osallistujien näkemysten suuria yhteneväisyyksiä voi selittää myös lastensuojelun ammatillista työskentelyä ohjaavat periaatteet, kuten lapsikeskeisyys ja lapsen oikeus suojeluun sekä toisaalta perheen oikeus yksityisyyden suojaan (Bardy 2013, 41-42).

Kolmesta sosiaalityöntekijöiden fokusryhmästä kahdessa haastateltavat työskentelivät lastensuojelutarpeen selvityksiä tekevissä työryhmissä. Kolmannen fokusryhmän haastateltavat työskentelivät lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöinä. Selvityksiä tekevien sosiaalityöntekijöiden haastattelut erosivat joiltain osin avohuollon työntekijöiden haastattelusta, sillä esimerkiksi työntekijän vastuun teema herätti enemmän keskustelua avohuollon sosiaalityöntekijöiden ryhmässä. En tulkitse eroa varsinaiseksi tutkimustulokseksi, sillä vastuukysymyksiin ja työtehtävien eroihin vaikuttavat lainsäädännölliset ja työn järjestämiseen liittyvät tekijät. Lastensuojelutarpeen selvitys on arviointityöskentelyä ja tulee tehdä kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireilletulosta. Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana työskentely on väistämättä lyhytkestoisempaa kuin avohuollon työskentelyssä, jossa lapsi saattaa olla asiakkaana useiden vuosien tai jopa koko lapsuutensa ajan. Toisaalta erot arviointityön ja avohuollon työn välillä eivät ole aina selkeitä, koska avohuollon työskentelyyn sisältyy aina arviointityöskentelyä esimerkiksi tilanteissa, joissa herää epäily jo muusta syystä lastensuojelun asiakkuudessa olevaan lapseen kohdistuneesta väkivallasta. Onkin huomioitava, että lastensuojelutarpeen selvitystyön ja avohuollon työn välille asetettua rajaa voidaan pitää järjestelmäkeskeisenä pyrkimyksenä vaikuttaa hallinnollisesti työn järjestämisen tapoihin.

Haastateltavien oli tärkeä tietää tutkimusaiheeni rajauksesta. Haastattelutilanteen aluksi kerroin sosiaalityöntekijöille, että tässä tutkimuksessa rajaan käsitteen 'lapseen kohdistuva väkivalta' käsittämään vanhemman lapseensa kohdistaman fyysisen väkivallan. Toisaalta koin aiheen rajauksen sanoittamisen hankalaksi, sillä väkivalta on niin ilmiönä kuin käsitteenä moniulotteinen ja ristiriitainen. Jouduin pohtimaan useaan

otteeseen, onko tutkimusaiheen käsitteellinen rajausta riittävästi perusteltu tutkimukseni kannalta. Seuraavassa lainauksessa keskustelen erään haastateltavan kanssa tutkimusaiheen rajauksesta ja rajauksen ongelmista.

Sosiaalityöntekijä: olikstää muuten ihan et fyysinen väkivalta vai oliko tää myös henkinen täähän on nyt mielenkiintoinen asia

Haastattelija: nii, no näähän on hirveen vaikeita sillain käsitteinä ko nää limittyy tosiinsa ja niinku tutkimuksen perusteella väkivalta on sillai niin, vaikee aihe, mut et fyysinen väkivalta on tän mun tutkimuksen -

Sosiaalityöntekijä: noni hyvä tarkennus joo

Haastattelija: - mutta en rajaa pois tästä keskustelusta tietenkää näitä muitakaa jotka liittyy siihen, kietoutuu nii vahvasti

Edellä olevassa lainauksessa haastateltava tarkentaa kysymyksellään ryhmähaastattelun aihetta ja sitä, onko tarkoitus keskustella ainoastaan lapsen kohdistuvasta fyysisestä väkivallasta vai laajemmin väkivallasta ja sen eri muodoista, esimerkiksi henkisestä väkivallasta. Vastauksessani haastattelijana kerron, että tässä tutkimuksessa rajaan tutkimusaiheeni lapsen kohdistuvaan fyysiseen väkivaltaan. Samalla pyrin tuomaan esiin aiempaan tutkimukseen perustuvaa näkemystäni väkivallan käsitteellistämisen moniulotteisuudesta. Lainauksen lopussa kerron haastateltaville, etten halua heidän liikaa joutuvan miettimään aiheen rajausta haastattelutilanteessa, sillä pelkäsin haastattelun aiheen tiukan rajaamisen estävän heitä osallistumista keskusteluun luontevasti, sensuroimatta liikaa etukäteen puheenvuorojaan.

5.3 Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi

Aloitin aineiston analyysin tutustumalla huolellisesti aineistoon jo litteroinnin aikana sekä sen jälkeen lukemalla aineistoa useaan kertaan. Litteroin aineiston sanatarkasti. Koin haastateltavien sanatarkkojen ilmausten tallentamisen tärkeäksi, jotta välttäisin kaikin mahdollisin keinoin tulkitsemasta väärin haastateltavien näkemyksiä. Koko litteroidun aineiston määrä oli Microsoft Word -ohjelmassa fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1 yhteensä 75 sivua. Aineistooni kuuluu sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastatteluissa suullisesti kertomia, asiakkaiden todellisiin tilanteisiin pohjautuvia tapauskuvauksia. Sosiaalityöntekijät kertoivat asiakastapauksista

nimettöminä. Haastateltavilla lähettämässäni saatekirjeessä (liite 1) sekä haastattelutilanteen alussa pyysin haastateltavia poistamaan kuvauksistaan kaikki sellaiset ihmisiin tai tilanteisiin viittaavat tiedot, jotka ovat tunnistettavia ja voisivat rikkoa lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja heidän perheidensä yksityisyyden suojaa. Litterointivaiheessa kiinnitin huomioita tapauskuvausten anonymisointiin esimerkiksi poistamalla tai muuttamalla asiakastapausten kuvausten yksityiskohtia, esimerkiksi lapsen iän tai vanhemman sukupuolen. Lisäksi litteroimissani poistin sosiaalityöntekijöiden puheesta toistoa ja täytesanoja, kuten 'tota' tai 'niinku', jotta aineiston lukeminen ja käsitteleminen olisi sujuvampaa.

Seuraavaksi kävin läpi litteroitua aineistoa ja tein siihen alleviivauksia sekä merkintöjä marginaaliin osoittamaan teemoja, jotka liittyvät tutkimuskysymyksiin. Tässä ensimmäisessä analyysivaiheessa poimin teemoja tiheästi perustuen käsitteiden toistuvuuteen, aiempaan tutkimuskirjallisuuteen ja haastattelujen kokonaisuuteen. Tutustuttuani aineistoon huolellisesti siirsin analyysin ATLAS.ti -ohjelmaan, joka on kehitetty työkaluksi laadullisen aineiston käsittelyyn ja analyysiin. Ohjelman avulla poimin aineistosta sitaatteja ja koodasin samaan teemaan kuuluvat sitaatit valitsemallani koodisanalla. Tein tämän koodauksen tiheästi, jotta saisin mahdollisimman kattavan kuvan aineistosta ja tässä vaiheessa muodostui yhteensä 78 erilaista koodisanaa. Keräsin koodisanan alle samaa aihepiiriä tai seikkaa käsittelevät poiminnot aineistosta. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan analyysitapani on teemoittamista, jossa painottuu aineistosta poimittujen sanojen, lauseiden ja lainausten tiettyä teemaa kuvaava asiasisältö. Teemat muodostuivat poimittujen kohtien samanlaisuuden perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Seuraavassa analyysivaiheessa tein karsintaa tiheästä koodauksesta ja yhdistelin samanlaisuuksien perusteella yksityiskohtaisista koodauksista yleisempiä teemoja. Samalla tein työtä muovatakseni alustavista tutkimuskysymyksistä tutkimuksen lopullisia, analyysia ja tulosten jäsentämistä ohjaavia tutkimuskysymyksiä. Yläteemoja muodostui yhteensä yhdeksän: väkivallan tulo lastensuojelun tietoon, väkivallan kriteerit lastensuojelussa, väkivallan taustatekijät, lastensuojelun käytännön työtavat, lastensuojelun institutionaaliset toimenpiteet, yksilöön liittyvät tekijät, vuorovaikutukseen liittyvät tekijät, yhteisöön liittyvät tekijät ja yhteiskuntaan liittyvät

tekijät. Seuraavassa esimerkissä havainnollistan analyysissä tekemäni päättelyn logiikkaa:

Aineistolainaus: *”totta kai se vastuu on sellanen mikä varsinki niinku siihen vastuusosiaalityöntekijän rooliin kuuluu, siin kyl jotenki sillai pitää mielessä, sen virkavastuun niissä asioissa aika vahvastikki, varsinki jos on väkivaltatilanne ja jotenki se lapsen turvallisuuden kartottaminen - niissä jotenki korostuu, se oma vastuu”*

Koodi: Työntekijän vastuu

Teema: Järjestelmään liittyvät tekijät

Tutkimuskysymys: Minkälaisena lastensuojelun sosiaalityöntekijät kuvaavat omaa rooliaan tapauksissa, joissa vanhempi on kohdistanut lapseen fyysistä väkivaltaa?

Laadullisen analyysin tekemistä on jäsennetty sen päättelyn logiikan perusteella. Aluksi käsitin tekeväni analyysia induktiivisesti, sillä se eteni yksittäisestä kohti yleistä.

Ajattelin, että empiirinen aineisto ohjaa pitkälti päättelyäni. Tutkimusprosessin loppuvaiheessa yhdistin aineistoon yhä enemmän aiempaa ilmiötä koskevaa tutkimustietoa ja siinä muodostettuja käsityksiä. Väistämättä teoria vaikutti päättelyyni. Jäsennys siitä, onko analyysini aineistolähtöinen vai teoriaohjaava, ei ole mielestäni yksiselitteinen, koska tutkimusprosessini ei ole ollut suoraviivainen vaan ennemminkin vaiheesta toiseen poukkoileva ”viidakko”. Aluksi pyrkimykseni oli jäsentää aineistolähtöisesti sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä haastateltavien lähtökohdista käsin, oman esiymmärryksen tarkasti tiedostaen. Havaitsin tämän olevan vaikeaa, sillä vaikka olen pyrkinyt tiedostamaan omat ennakkokäsitykseni, en pystynyt tutkimuksen raportointivaiheessa havainnoimaan, mikä osa päättelystäni on aineistolähtöistä ja mikä aiemman lukemani tiedon ja esiymmärryksen vaikutusta. Ennakkokäsitykseni tiedostamisen vaikeuksiin vaikutti myös se, että tutkimusprosessi viivästyi tutkimuksen ulkopuolisten seikkojen vuoksi ja kesti yhteensä yli kolmen vuoden ajan.

Tutkielmanteon loppusuoralla käsitin analyysimenetelmäni teoriaohjaavaksi sisällönanalyysiksi, sillä analyysistä on selvästi havaittavissa aiemman tutkimuksen sekä omaan työkokemukseeni ja kiinnostukseeni perustuvan esiymmärryksen vaikutus. Etenkin esitellessäni analyysin perusteella tekemiäni havaintoja ja tutkimustuloksia, tuon tarkasteluun aiemmassa tutkimuksessa esitettyjä jäsennyksiä ja käsitteitä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelutyöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97.)

6. TUTKIMUSEETTINEN POHDINTA

Tutkimusaiheen liittyessä lastensuojelutyöhön ja sosiaalityöntekijöiden kuvauksiin väkivaltaa kokeneiden lasten tilanteista, eettisten kysymysten pohtiminen on välttämätöntä. Sosiaalityön eettisten periaatteiden ja arvojen mukaista on tuoda tutkimuksen keinoin esiin ajankohtaisia yhteiskunnallisia epäkohtia ja inhimillistä hätää, jotka uhkaavat yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret ovat erityisen heikossa asemassa oleva ryhmä. Näin ollen ei voida liikaa korostaa tutkijan vastuuta sitoutua koko tutkimuksen teon ajan tutkimuseettisiin periaatteisiin ja ennakoiden välttämään riskejä, joita tutkimuksen tekeminen voisi tutkittaville tai tutkimuksen tavoitteelle aiheuttaa. (Rauhala & Virokannas 2011, 251.)

Artikkelissaan Tarja Pösö (2008) käsittelee kiistanalaisten perhesuhteiden tutkimuksen moraalisia kysymyksiä. Perhesuhteet, joissa vanhempi kohdistaa lapseen väkivaltaa, määrittyvät kiistanalaisiksi, koska väkivalta on yleisesti ei-toivottua ja normienvastaista toimintaa (emt., 93). Tämän tutkielman tavoitteena on antaa ääni lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja heidän hiljaiselle tiedolleen lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Tiedon hankkimiseksi tutittavasta ilmiöstä tutkimusasetelma voisi olla myös toisenlainen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sijaan olisin voinut haastatella lastensuojelun asiakkaana olevilta lapsilta ja heidän vanhemmiltaan heidän kokemuksiaan lastensuojelun työskentelystä, jossa on havaittu ja arvioitu väkivaltaa, tai puututtu perheen elämään lapseen kohdistuvan väkivallan perusteella. Tutkimusentekoa harjoittelevana opiskelija-tutkijana tunnistan epäröintini kysyä väkivallasta sen kokijoilta ja tekijöiltä. Pösön mukaan kiistanalaisten perhesuhteiden kohdalla on tavallista perustella tutkimatta jättämistä moraalilla seikoilla. Tunnistan kuitenkin tarpeen antaa tutkimuksen keinoin ääni myös väkivaltaa kokeneille lapsille ja sitä tehneille vanhemmille, vaikka itse koinkin sen liian vaativaksi tehtäväksi. (emt., 93–95.)

Suomessa ensimmäinen lasten väkivaltakokemuksia heidän tuen tarvettaan kuuleva ja selvittävä tutkimus oli Riitta Leskisen (1982) turvakodeissa olevien lasten haastatteluihin perustuva ”*Kuka kuulisi minua*”. Vaikka julkaisusta on kulunut 37 vuotta, tutkimuksen ydinsisältö ei ole vanhentunut:

”Aina ei ole varmaa, että aikuiselle suunnattu tuki suodattuu myös lapseen, vaikka aikuinen onkin keskeinen edellytystekijä lapsen kasvussa. Perheväkivallan keskellä eläneiden perheiden kanssa työskenneltäessä on tärkeää, että lapsi otetaan huomioon omine tarpeineen ja oikeuksineen. Heitä ei pidä resursoida vanhempien lisäkkeeksi. Lapsille tulee taata tilaisuus käydä läpi kaoottisia kokemuksiaan ja suhteitaan vanhempiinsa, joita sävyttää ambivalenssi.” (Leskinen 1982, 77.)

Vaikka tutkielmassani eivät ole suoraan äänessä väkivaltaa kokeneet lapset vaan sosiaalityöntekijät, näen lainauksen kiteyttävän niitä eettis-moraalisia lähtökohtia, joihin haluan tutkielmassani sitoutua: lapsilähtöisyys ja lasten oikeudet jakamattomina periaatteina. Tutkielmassani saavat äänen lastensuojelun sosiaalityöntekijät, joiden tehtävänä on valvoa lasten oikeuksien toteutumista.

Aloitin tutkielman empiirisen osuuden hakemalla tutkimuslupaa siitä organisaatiosta, jossa halusin tutkimuksen toteuttaa. Lupahakemuksessa ja siihen liitetyssä tutkimussuunnitelmassa kirjoitin auki tarkoituksen, miksi haluan tutkia juuri kyseisen organisaation sosiaalityöntekijöitä. Lisäksi keskityin jäsentämään, miten varmistan haastattelututkimukseen osallistuvien sosiaalityöntekijöiden sekä heidän asiakkaidensa tietojen suojaamisen poistamalla valmiista tutkielmasta salassa pidettävän ja yksittäisiin henkilöihin viittaavan tiedon. Salassapidon takaaminen ja oikeus yksityisyyteen on erityisen olennaista moninkertaisesti haavoittuvassa asemassa olevien, väkivaltaa kokeneiden lasten kohdalla. Tutkimuslupahakemuksen liitteeksi liitin saatekirjeen tutkimukseen osallistujille (liite 1) sekä suostumuslomakkeen (liite 2). Hakemukseni perusteella minulle myönnettiin tutkimuslupa haastatella sosiaalityöntekijöitä ja käsitellä aineistoa vastausten löytämiseksi tutkimuskysymyksiin.

Läpi tutkimusprosessin, tutkielman suunnitelmavaiheesta toteutukseen ja tutkielman kirjoittamisvaiheeseen, sitoudun tarkoin noudattamaan tiedeyhteisössä muodostettuja tutkimuseettisiä periaatteita. Tutkimuseettinen neuvottelukunta on mietinnössään jakanut ihmistieteisiin luettavan tutkimuksen eettiset periaatteet kolmeen osa-alueeseen: tutkittavan itsemääräämisoikeuteen, vahingoittamisen välttämiseen ja yksityisyyden

suojaan (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietintö 2009). Itsemääräämisoikeus tarkoitti tässä tutkimuksessa haastateltavien osallistumista tutkimukseen vapaaehtoisesti ja oikeutta päättää missä vaiheessa vain tutkimukseen osallistuminen. Vahingoittamisen välttäminen merkitsi ensisijaisesti haastateltavien ja heidän asiakkaidensa yksityisyyden suojan takaamista. Varsinaisia fokusryhmähaastatteluja toteuttaessani kerroin haastateltaville lastensuojelutyöntekijöille, että haastatteluissa keskustellaan tutkimusaiheesta, lastensuojelun työskentelystä väkivaltaa kokeneiden lasten tilanteissa, ilman yksittäisiin henkilöihin viittaavia tunnistetietoja. Yksittäisillä henkilöillä tarkoitetaan sekä asiakkaita että työntekijöitä.

Haastatellessani sosiaalityöntekijöitä pyysin yhtenä haastatteluteemana haastateltavia halutessaan kertomaan lastensuojelun työskentelystä lapsiin kohdistuvan väkivallan parissa todellisuuteen pohjautuvan asiakastapauksen avulla. Lastensuojelussa työskentelevillä ammattilaisilla on lakiin perustuva salassapitovelvollisuus asiakkaan henkilöllisyyden tai muiden yksityisyyttä koskevien tietojen suhteen (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta 812/2000, 14 § ja 15 §). Asiakkaista ei käytetty tunnistetietoja, kuten nimiä, osoitteita tai muita tarkkoja henkilötietoja ja työntekijät anonymisoivat tapausesimerkit kuvauksissaan. Tutkimuseettisten periaatteiden ohella haastattelemini työntekijöiden työnantajaorganisaation myöntämässä tutkimusluvassa edellytetään tutkijaa sitoutumaan salassapitovelvollisuuteen kuten sosiaalityöntekijöitä koskevassa laissa määritellään. Ratkaisin salassapitovelvollisuuden niin, että en liitä valmiiseen tutkimukseen mitään yksittäisiin henkilöihin, etenäkään lastensuojelun asiakkaisiin, viittaavia tunnistetietoja. Tutkimusaiheen ohjaamana kirjallisessa tutkielmassa keskityn kuvaamaan lastensuojelun työskentelyä enkä lastensuojelun piirissä olevien lasten ja heidän perheidensä tilanteita.

Ryhtyessäni suunnittelemaan ja tekemään tutkielmaa, minulla oli jo ennalta jonkin verran tuntemusta tutkittavasta ilmiöstä, koska olen työskennellyt lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Aiheen tuntemus on merkinnyt tarvetta jatkuvasti tiedostaa ja reflektoida tutkija esiymmärrystäni, jotta mahdolliset ennakkokäsitykseni eivät liikaa kietoutuisi hankkimaani aineistoon ja sieltä nostamiini tuloksiin. Toisaalta Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan tutkija valitsee aina aineistosta teemoja oman ymmärryksensä avulla (emt., 100). Ne seikat, teemat ja lainaukset, jotka olen nostanut

esiin aineistosta, ovat tukijana tekemiäni valintoja. Tekemiäni valintoja perustelen tutkimuskysymyksilläni, jotka ohjaavat tutkimustani sen tehtävän mukaiseen suuntaan.

Toisaalta tutkimusaiheeseen kehittynyt ammatilliseen kokemukseen ja kiinnostukseen perustuva suhde on ollut motivaatiotekijä, joka on vienyt tutkimusprosessia eteenpäin hankalissakin kohdissa. Tunnistan, että suhteeseeni tutkimusaiheeseen liittyy emotionaalinen ulottuvuus. Työssäni lastensuojelussa olen usein kokenut keinottomuutta ja kurjuutta kohdatessani väkivaltaa kokeneita lapsia ja heidän perheitään. Joitakin samanlaisia tuntemuksia keinottomuudesta toivon olen käynyt läpi tutkimuksenteon aikana. Riitta Granfeltin (2006) mukaan se, että tutkija tuntee aiheensa myös emootioiden tasolla, auttaa tutkijaa tiedostamaan ja pyrkimään pois ennakkoletuksista ja tiedostamattomista merkityksistä. Tunteista ei tulisi luopua tutkimusprosessin aikana. (Granfelt 2006, 135.)

Tutkimuksenteon eettisen kestävyysnäkökulman kannalta koen tärkeänä sen, että tutkimus pyrkii olemaan hyödyllistä tutkittaville. Tämän tutkimuksen kohdalla tutkittavat voivat hyötyä osallistumisesta fokusryhmähaastatteluihin, jossa on mahdollisuus oman työn reflektiiviseen tarkasteluun ja lastensuojelun sosiaalityön kannalta olennaisen ilmiön, lapsiin kohdistuvan väkivallan, äärelle pysähtymiseen. Laajemmassa yhteiskunnallisessa ja rakenteellisessa merkityksessä haluaisin pyrkiä siihen, että valmistuessaan tutkielma osallistuisi lapsiin kohdistuvasta väkivallasta käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun tuomalla yhden uuden äänen lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta. Sosiaalityössä kohdataan vaikeita, yhteiskunnassa tabuina pidettyjä aiheita ja jopa inhimillistä pahuutta. Lapsuuden väkivaltakokemukset ovat hyvin vahingoittavia ja inhimillistä kärsimystä aiheuttavia. Sosiaalityön käytännöissä kohdattavan ilmiön vaikeus tai pahuus ei ole kuitenkaan syy olla vastustamatta ilmiön tuottamia ongelmia aktiivisesti – päinvastoin, heikoimmassa asemassa olevien auttaminen on sosiaalityön vahva moraalinen velvoite. (Granfelt 2006, 137-140.)

7. SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ LAPSIIN KOHDISTUNEESTA VÄKIVALLASTA

Tässä ja seuraavassa luvussa esittelen aineiston analyysin aikana muodostamiani keskeisimpiä tuloksia siitä, minkälaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä on vanhempien lapsiin kohdistamasta väkivallasta ja sosiaalityöntekijän roolista. Olen jakanut tutkielman tulosten käsittelyn kahteen lukuun, kahden tutkimuskysymyksen perusteella. Tässä luvussa jäsennän tutkimustuloksia ensimmäisen tutkimuskysymyksen ohjaamana, eli kuvaan sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vanhempien lapsiin kohdistamasta fyysisestä väkivallasta.

7.1 Kuritusväkivalta

Sosiaalityöntekijät puhuivat fokusryhmähaastatteluissa paljon kuritusväkivallasta vanhemman lapsen kohdistaman fyysisen väkivallan muotona. Haastateltavien kuvauksissa kuritusväkivalta oli selkeästi yleisin lastensuojelussa esiintyvä lapsiin kohdistuvan väkivallan muoto. Mielestäni havainto on kiinnostava, koska haastattelijana en erikseen tuonut haastatteluihin kuritusväkivallan teemaa tai käsitettä. Jokaisessa kolmessa eri lastensuojelun toimipisteessä toteutetussa haastattelussa sosiaalityöntekijät toivat itse esille kuritusväkivallan merkittävänä lastensuojelutyössä kohdattavana väkivallan muotona. Lainauksessa yksi haastateltava kuvaa kuritusväkivallan yleisyyttä lastensuojelutyössä:

Sosiaalityöntekijä: kyllä se varmaan niinku tyypillisin on se kuritusväkivalta, arjen paineet, meille tulee tosi, tostitosi harvoin, sellasia hyvin niinku kraaveja väkivaltatapauksia, mä muistan tältä ajalta yhden semmosen oikeen pahan, jossa oli todella vakavan väkivallan lisäksi vielä sitte pahaa laiminlyöntiä, mutta kyl se yleisin varmaan on, näis pikkulapsiperheissä, semmonen ihan vaan jotenki se hallinnan menetys, missä se tilanne lähtee ikäänku vyörymää ja sitte aikuiselta häviää keinot rajottaa sitä muuten kun turvautumalla sitte väkivaltaan, varmaan tukistamista, läpsimistä, harvoin oon kokenu niin et ois semmosta tahallista vahingoittamista, vaan enemmän sitä että keinot siinä tilanteessa katoaa ja sit turvaudutaan sitä mukaa -

Tulos kuritusväkivallan yleisyydestä lapsiin kohdistuvan väkivallan muotona ei ole yllättävä, kun tarkastellaan aiempaa tutkimusta. Lasten ja vanhempien itseilmoittamista hyödyntävissä kyselytutkimuksissa on havaittu kuritusväkivallan olevan yleinen väkivallan muoto Suomessa (Ellonen ym. 2008, Ellonen 2012). Lähes joka toiseen 0-12-vuotiaaseen lapseen oli kohdistettu kuritusväkivaltaa vuoden mittaisen ajanjakson aikana. Vanhempien taholta kuritusväkivaltaa kohdistui eniten 3-6-vuotiaisiin. Varhaisessa kehitysvaiheessa lapseen kohdistuva väkivalta on hyvin vahingoittavaa, joten tutkimustulosta on syytä pitää erityisen huolestuttavana. (Ellonen 2012, 87-88.)

Kuritusväkivallan yleisyyden kuvaamisen ohella lainauksen sosiaalityöntekijä kuvaa kuritusväkivaltaa tekemällä eroa 'kuritusväkivallan' ja 'vakavan väkivallan' välille. Lainauksessa sosiaalityöntekijä näkee kuritusväkivallan käyttämisen syyksi vanhemman hallinnan menetyksen ja keinottomuuden rajoittaa lasta muulla keinolla kuin väkivallalla. Sosiaalityöntekijöiden eronteko kuritusväkivallan ja vakavan väkivallan välille oli toistuva teema haastatteluissa. Haastateltavat nostivat itse esiin näkemänsä eron näiden väkivallan muotojen välillä jokaisessa kolmessa fokusryhmähaastattelussa.

Sosiaalityöntekijä: - mä jotenkin mietin näitä keissejä niin useimmitenhan niissä on kuitenkin nimenomaan siihen kuritusväkivaltaan liittyvää, et (*harvemmin on, tutkijan lisäys*) ihan semmosta systemaattista lapsen tahallista pahoinpitelyä ja väkivaltaa ilman sitä kurittamisen syytä, tai ainakin sanotaan syyksi, et kun ei se muuten totellu -

Koska sosiaalityöntekijöiden tekemä ero kuritusväkivallan ja vakavan väkivallan välille toistui aineistossa, tulkitsen sosiaalityöntekijöiden määrittelevän vakavaksi väkivallaksi tahallisen, systemaattisen ja lasta vahingoittavan väkivallan. Kuritusväkivallan sosiaalityöntekijät taas määrittelevät lieväksi tai ainakin vähemmän lasta vahingoittavaksi väkivallan muodoksi. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä vanhemman lapseen kohdistaman kuritusväkivallan ja niin kutsutun vakavan väkivallan erottaminen on jäsennys, jonka perusteella sosiaalityöntekijät työssään määrittelevät lapseen kohdistuvaa väkivaltaa ja sen kriteerejä.

Jäsennys on tuttu aiemmasta tutkimuksesta. Inkeri Eskosen (2005) mukaan väkivallan eri muodot ja vakavuusasteet voidaan ymmärtää jatkumona. Janan toiseen päähän

asetetaan lievä väkivalta ja toiseen vakava, henkeä ja terveyttä uhkaava väkivalta. Eskosen mukaan lievän väkivallan käsite on monitulkintaisempi kuin vakava väkivalta, koska lievä väkivalta voi olla hyvin lähellä käyttäytymistä, jota ei määritellä väkivallaksi. (Eskonen 2005, 17.) Väkivallan tulkinnallisuus on riski sille, ettei väkivaltaa tunnisteta. Kuritusväkivallan määrittelemisen lieväksi väkivallan muodoksi vaatii problematisointia. Heilmannin ym. (2015) mukaan kuritusväkivallan määrittelemisen lieväksi lapseen kohdistuvan väkivallan muodoksi voi olla harhaanjohtavaa. Tutkimustieto osoittaa, että kuritusväkivallalla voi olla pitkäkestoisia, negatiivisia seurauksia yksilölle. Vanhemman kurittamisella perustelema väkivalta madaltaa kynnystä käyttää lasta enemmän vahingoittavaa väkivaltaa ja muita kaltoinkohtelun muotoja. (Heilmann ym. 2015.) YK:n lasten oikeuksien komitea on yleiskommentissaan erikseen ottanut kantaa väkivallan kieltämiseen kaikissa muodoissaan ja painottanut, ettei kuritusväkivaltaa voida hyväksyä niin kutsuttuna kohtuullisena tai vähäisenä väkivaltana kasvatustarkoituksessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 29-32.) Suomessa on tapahtunut merkittävää kehitystä kuritusväkivallan menettäessä suositetaan kasvatuskeinona (Sariola 2014; Hyvärinen 2017). Jos kehitys halutaan viedä loppuun saakka ja poistaa kuritusväkivalta yhteiskunnastamme kokonaan, on syytä pohtia, onko lievän väkivallan käsite lainkaan käyttökelpoinen kuvaamaan lapseen kohdistunutta väkivaltaa.

7.2 Kasautuva väkivalta

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä vanhempien lapsiin kohdistamasta väkivallasta toistui sen arvioiminen, onko lapseen kohdistuva väkivalta perheessä toistuva vai yksittäinen tilanne. Väkivallan toistuvuuden tunnistaminen ja arvioiminen nähtiin tärkeäksi väkivallan määrittelyyn vaikuttavaksi seikaksi, kuten seuraavissa lainauksissa kuvataan:

Sosiaalityöntekijä: - se jotenki jatku se tilanne siinä et niitä epäilyjä tuli lisää –

Sosiaalityöntekijä: - ne on nii monenlaisia ne tilanteet ne voi olla niinku jatkuvaa ja pitkäaikaista tai sitte ne voi olla tollasia, kertaluontoisia –

Kun vanhemman lapsen kohdistama väkivalta arvioitiin toistuvaksi tilanteeksi lapsen kasvuoloissa, sosiaalityöntekijät näkemyksissä tilanne nähtiin vakavaksi ja aktiivista työskentelyä vaativaksi. Taas jos lastensuojelun tiedossa oli ainoastaan yksittäinen lapsen kohdistunut väkivaltatilanne eikä selvitystyöskentelyssä noussut esiin muita lapsen hyvinvointia vaarantavia tekijöitä, lapsen ei usein arvioitu tarvitsevan lastensuojelua. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa korostui väkivallan tunnistaminen ja väkivaltaa kokeneen lapsen suojeleminen uusilta väkivaltakokemuksilta.

Aiemmassa tutkimuksessa lasten toistuvista väkivaltakokemuksista käytetään käsitteitä kasautuva väkivalta tai moniuhrituminen. Vuoden 2008 lapsiuhritutkimuksen mukaan väkivallan kasautumisella tietyille lapsille sekä väkivallan vakavuusasteella on yhteys lapsen psykososiaalisiin ongelmiin. Työskentelyssä väkivaltaa kokeneiden lasten auttamiseksi tulisi huomio kiinnittää yksittäisten väkivaltakokemusten sijaan koetun väkivallan kasautumisen, keston ja vakavuuden merkitykseen lapsen hyvinvoinnille. (Ellonen & Peltonen 2011.) Yhdysvaltalais tutkimuksessa on havaittu olevan suuri joukko lapsia, jotka lastensuojelun asiakkuudesta huolimatta kokevat toistuvaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa. Tutkijoiden mukaan tutkimustuloksesta voidaan tehdä sekä negatiivisia että positiivisia johtopäätöksiä. Yhtäältä voidaan ajatella, että lastensuojelu on epäonnistunut tehtävässään suojata lasta, jos lapsen kohdistuu toistuvaa väkivaltaa viranomaisten puuttumisesta huolimatta. Toisaalta tutkimustulosta voidaan tulkita positiivisesti siten, että lastensuojelun piirissä olevat lapset ovat viranomaisten tiiviissä seurannassa ja sen vuoksi heidän toistuvasti kokemansa väkivalta tulee todennäköisemmin ilmi kuin muiden lasten kohdalla. Tulosten erilaisista tulkintatavoista riippumatta tutkimuksessa painotetaan, että lastensuojelussa tulisi paneutua riittävin resurssein jokaisen väkivaltailmoituksen selvittämiseen. Siten edistetään lasten suojelemista toistuvasta väkivallasta sekä ehkäistään palvelujärjestelmää kuormittava toistuva raportointi ja moninkertainen työ. (Bae ym. 2010.)

7.3 Fyysinen väkivalta on henkistä kaltoinkohtelua

Tutkielman aiheena on lapsiin kohdistuva väkivalta siten, että olen rajannut tarkasteluun vanhempien lapsiinsa kohdistaman fyysisen väkivallan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Fyysinen väkivalta on vain yksi muoto ilmiössä,

jonka laaja skaala sisältää väkivallan muodot aina lapsen hoidon laiminlyönnistä seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja henkiseen väkivaltaan. Kun hankin tutkimusaineistoa haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä, havaitsin tutkimustehtävän mukaisen tutkittavan ilmiön rajaamisen olevan pulmallista. Esimerkiksi puhuessaan lapsiin kohdistuvasta fyysisestä väkivallasta haastatellut sosiaalityöntekijät toivat esiin, että lapsen fyysiseen vahingoittamiseen sisältyy aina myös lapsen henkistä kaltoinkohtelua. Havaintojeni perusteella ajattelen, että rajaukset eri väkivallan muotojen välillä ovat ulkoapäin asetettuja. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssään kohtaamissa tilanteissa rajat väkivallan muotojen välillä ovat usein epäselviä, hämäriä ja ristiriitaisia. Ymmärrän kuitenkin, että väkivallan eri ulottuvuuksien tunnistamiseksi väkivallan muotojen käsitteellinen rajaaminen on perusteltua ja välttämätöntä.

Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa fyysiseen väkivaltaan sisältyvällä henkisellä kaltoinkohtelulla nähtiin olevan hyvin vahingolliset seuraukset lapsen kehitykselle. Lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa tekemäänsä asiakastyöhön pohjautuen fyysisen väkivallan yhteydessä tapahtuvaa henkistä kaltoinkohtelua ja sen seurauksia lapselle:

Sosiaalityöntekijä: - kun tiedetään et mitä tommonen väkivalta voi tehdä lapsen psyykeelle, kasvulle ja kehitykselle, ja sit se koti on ollut turvaton et siellä on ollu myös vanhempien välistä väkivaltaa niin tässä on jotenkin nää vanhemmat, tuntuu et he ei kykene ymmärtämään sitä, et se heidänkin välinen väkivalta ja se kodin ilmapiiri, joka on ollu hyvinkin painostava, et se vaikuttaa niihin lapsiin -

Lainauksesta käy ilmi vanhempien kyvyttömyys tunnistaa tekemäänsä väkivaltaa ja etenkin seurauksia lapsen kehitykselle. Tulkintani mukaan sosiaalityöntekijä puhuu lapseen kohdistuvasta henkisestä väkivallasta käyttäessään käsitteitä 'turvaton koti' ja 'kodin painostava ilmapiiri'. Sosiaalityöntekijä kuvaa lapseen kohdistuvan henkisen kaltoinkohtelun johtuvan suoraan lapseen kohdistuneen väkivallan lisäksi myös lapsen altistumisesta vanhempien keskinäiselle väkivallalle ja sen vaikutukselle lapsen kasvuolosuhteisiin.

Tutkimuksen perusteella tiedetään, että lapsiin kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa ei ole helppo havaita ja tunnistaa. Kuitenkin fyysisen väkivallan ja lapsen pahoinpitelyn tunnistamiseksi on esimerkiksi rikoslainsäädännössä selkeämmin määritelty kriteerit

kuin lapsen henkisellet kaltoinkohtelulle, jota rikoslaki ei tunnista. (Söderholm & Politi 2012, 76.) Eräs haastateltava kuvaa näkemystään siitä, että henkisen väkivallan kohdalla työskentely on vaikeampaa verrattuna fyysiseen väkivaltaan:

Sosiaalityöntekijä: kyl mä aattelen et fyysiseen väkivaltaan on helpompi puuttuu ku se on jotenki konkreettista tai semmosta, et on kuitenkin vaikka vanhemmat sitä jotenki just hämärtää tai puhuu että lapsi keksii tai näin mut et sitä henkistä väkivaltaa vanhempia on kauheen paljon vaikeempi saada näkemään jos he tekee sitä

Aiemman tutkimuksen mukaan lapsiin kohdistuvan väkivallan muodot esiintyvät usein yhdessä toisiinsa kietoutuneina: esimerkiksi emotionaalisen laiminlyönnin katsotaan sisältyvän kaikkiin muihin lapsen kaltoinkohtelun eri muotoihin. Verrattuna fyysiseen väkivaltaan, jäävät muut kaltoinkohtelun muodot sitäkin useammin huomaamatta tai ne tunnistetaan liian myöhään, vaikka ne vaarantavat merkittävästi lapsen tervettä kasvua ja kehitystä. (Söderholm & Politi 2012, 76.) Toistuva ja pitkäkestoinen lapsen emotionaalinen laiminlyönti on yksilölle aiheutuvien seurausten kannalta yhtä vakavaa kuin lapseen kohdistuva fyysinen väkivalta (Gilbert ym. 2009).

7.4 Väkivalta perhesalaisuutena

Vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta on lähisuhdeväkivaltaa, johon kietoutuu vahvasti hiljaisuuden kulttuuri ja puhumattomuus. Tutkimuksen perusteella tiedetään, että väkivaltaa kokeneista lapsista vain harva pystyy oma-aloitteisesti ilmoittamaan tapahtuneesta, etenkin sellaisille viranomaisille, kuten poliisille tai lastensuojelulle, jotka pystyisivät väkivaltaan puuttumaan (Meinck ym. 2017). Lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa väkivaltaa kokenee asiakaslapsensa tilannetta hiljaisuuden kulttuurin käsitteen kautta:

Sosiaalityöntekijä: (*lapsella, tutkijan lisäys*) ei ollu semmosii vakavii oireiluja ehkä niinku ulospäin - semmosta puhumattomuutta ja hiljaisuuden kulttuuria - et se yritettiin hiljentää ja jotenki pyyhkiä pois, että ei ole ollut väkivaltaa

Hiljaisuuden kulttuuri vaikeuttaa väkivallan tunnistamista. Suurin osa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta jää piilorikollisuudeksi eikä koskaan tule viranomaisten tietoon (Ellonen 2010, 47). Väkivallan luonne tabuna ja salattavana asiana vaikeuttaa lasten avunsaamista, kuten eräs haastateltava kuvaa:

Sosiaalityöntekijä: - että lapsilla olis turvallista käsitellä niitä asioita mut niistä ei oo ollu oikeen lupa puhua

Väkivaltaa ympäröivän hiljaisuuden kulttuurin säilymiseen vaikuttaa stigmatisoitumisen ja syyllistymisen mahdollisuus, joka kohdistuu väkivaltaa läheisyyteensä, perheessään tai yhteisössään kokeneeseen lapseen. Koettu väkivalta on perhesalaisuus, jonka paljastaminen vaatii lapselta paljon voimavaroja toimia vastoin aikuisten ylläpitämää hiljaisuuden kulttuurina. Väkivallasta kertomista voi estää myös se, että lapsi pelkää kertomisesta seuraavaa rangaistusta. (Kumar ym. 2017, 9-10.) Perhesalaisuutena pidetystä väkivallasta voi pahimmillaan tulla tavanomainen elämäntilanteeseen kuuluva asia, jos lapsella ei ole kokemuksia muusta. Tällaisessa perhetodellisuudessa vanhemmat pyrkivät salaamaan väkivallan ja kynnyks hakeutua palveluiden piiriin on korkea. (Forsberg 2002, 44–45.)

7.5 Ylisukupolvinen väkivalta

Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa ylisukupolvisuus toistui tekijänä, jonka sosiaalityöntekijät näkivät vaikuttavan merkittävästi vanhempien väkivaltaiseen käyttäytymiseen lasta kohtaan. Lainauksessa haastateltava kuvaa väkivallan siirtymistä ylisukupolvisesti:

Sosiaalityöntekijä: - mää aattelen et se on niin ylisukupolvista useimmiten, väkivalta on hyvä esimerkki semmosest mikä todella ylisukupolvisesti siirtyy ja sit siihen liittyvä häpeä saa ne vanhemmatki vaikenemaan siitä et ne ei myönnä sitä, vaikka sitä ois tapahtunu - ne pysyy siinä kertomukses loppuun saakka, että ei oo ollu - ja sit kuitenkin jossai sivulauseessa tulee esiin että vanhempaa itseä on kuritettu todella rankasti omassa lapsuudessaan –

Sosiaalityöntekijän kuvaa asiakasperheen tilanteessa läsnä olevaa ylisukupolvista väkivaltaa, johon liittyy vanhempien vahva kieltäminen ja väkivallan salaaminen. Lainauksessa sosiaalityöntekijä tuo esille vanhemman omassa taustassa esiintyneen kuritusväkivallan vahvistavan käsitystä siitä, että vanhempi on kohdistanut väkivaltaa omaa lastaan kohtaan sen kieltämisestä huolimatta. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu vanhemman lasta kohtaan käyttämän väkivallan siirtyvän seuraavalle sukupolvelle. Väkivallan ylisukupolvisuus ei ole kuitenkaan pääsääntö, sillä kaikki lapsuudessaan väkivaltaa kokeneet vanhemmat eivät siirrä väkivaltaa omille lapsilleen. Toistaiseksi ei ole olemassa tutkimustietoa siitä, mitkä tekijät vaikuttavat väkivallan ylisukupolviseen siirtymiseen. (Paavilainen & Flinck 2016, 94-95.)

Kuritusväkivalta on ollut pitkään osa suomalaista kasvatuskulttuuria ja suurin osa suomalaisista on elänyt lapsuutensa aikana, jolloin kuritusväkivaltaa ei ollut kielletty ja se oli hyväksytty tapa kasvattaa lapsia (Paavilainen & Flinck 2016, 93). Lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa asiakaskohtaamisissa usein kuulemaansa näkemystä kuritusväkivallan oikeellisuudesta:

Sosiaalityöntekijä: kyllähän on myöskin tällaisia argumentteja vanhemmilta et niin olen minäkin saanut selkään ja ihan hyvin tässä on käynyt, että ilman sitä en tiedä mitä olisi käynyt, et jopa perustellaan et siitä kasvaa kunnon kansalaisia

Tutkimuksen mukaan ne vanhemmat, jotka ovat itse kokeneet lapsena kuritusväkivaltaa omien vanhempien taholta, hyväksyvät väkivaltaisen käyttäytymisen omaa lastaan kohtaan yleisemmin kuin ne, jotka eivät ole itse lapsena kokeneet kuritusväkivaltaa. Salliva asenne kuritusväkivaltaan taas madaltaa merkittäväällä tavalla kynnystä käyttää sitä harkittuna kasvatusteknikana. (Ellonen 2012, 67.) Lainauksessa haastateltava kuvaa erään lastensuojelun asiakaslapsen vanhemman kertomaa kokemusta ylisukupolvisesta kuritusväkivallasta:

Sosiaalityöntekijä: - se isä vertas koko ajan sitä siihen omaansa ja hän omasta mielestään käytti paljon vähemmän väkivaltaa kun mitä häntä kohtaan oli käytetty - vaikee sitten hänenkin ottaa vastaan sitä et hänen vanhempansa olis tehnyt niin väärin, että sit hän ajattelee heidän tehneen ehkä vähän väärin ja hän

ei tee ollenkaan väärin kun se meidän ajatus on että ne on tehny tosi väärin ja hän edelleen jatkaa sitä

Lapsiin kohdistuvan väkivallan ylisukupolvisuus on oletettua monimutkaisempaa. Suurin osa väkivaltaa lapsuudessaan kokeneista vanhemmista ei toista vahingollista toimintatapaa omien lastensa kohdalla. Väkivallan ylisukupolvisuudesta on kuitenkin vahvaa tutkimuksellista näyttöä. Ylisukupolvista väkivaltaa esiintyy enemmän perheissä, joihin kohdistuu rakenteellista huono-osaisuutta, kuten köyhyyttä, työttömyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä. Toistaiseksi ei tiedetä tarpeeksi, mitkä tekijät suojaavat lapsia ylisukupolviselta väkivallalta ja mitkä taas altistavat sille. (Paavilainen & Flinck 2016, 95.)

7.6 Kulttuuriset käsitykset väkivallasta

Lastensuojelussa kohdataan lapsia ja perheitä hyvin erilaisista taustoista. Vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta on universaali ilmiö, jota tapahtuu maailman jokaisessa valtiossa (Kumar 2017, 42). Tavat suhtautua, tulkita ja jäsentää lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan vaihtelevat eri ajoissa, yhteiskunnissa ja kulttuureissa (Forsberg 2005, 75). Lainauksessa sosiaalityöntekijä tuo esille maahanmuuttajataustaisessa perheessä tapahtunutta väkivaltaa:

Sosiaalityöntekijä: - maahanmuuttajataustan perhe ja käytiin keskustelua myös niistä kulttuurien välisistä eroista ja perhekäsitysten eroista ja väkivallasta - tää perheen isä yritti perustella sitä omaa käytöstään jotenki että ei se välttämättä niin paha juttu ole mut että sitte toisaalta oli samaa mieltä, et Suomen laki on se mikä heillekin on tärkeää, et eivät he hyväksy, se oli vähän haastava

Kulttuurisilla syillä perusteltua lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa esiintyy eikä kulttuurin merkitystä tule ohittaa. Kulttuurisen väkivallan käsitettä on kuitenkin syytä problematisoida. Maahanmuuttajataustaisten perheiden kohdalla vaarana on, että väkivaltaan vaikuttavat yksilölliset tekijät jäävät piiloon ja huomiotta kun väkivallan katsotaan johtuvan kulttuurisista käsityksistä, kuten lainauksen tapauksessa hyväksyvästä asennoitumisesta väkivaltaan kasvatukseen. Kulttuuristen syiden korostaminen on yksi selitysmalli, jonka kautta voidaan tarkastella lapsiin kohdistuvaa

väkivaltaa, niin maahanmuuttajataustaisten kuin niin kutsuttuun kantaväestöön kuuluvien perheiden kohdalla. (Honkatukia & Myllylä 2018, 187-207.) Kantaväestön kohdalla esimerkiksi uskonto voi kulttuurin tavoin toimia selitysmallina väkivallan tarkastelulle (esim. Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 88-90).

8. SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ROOLI VÄKIVALTATAPAUKSISSA

Toinen tutkimuskysymykseni koskee sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ammatillisesta roolistaan tapauksissa, joissa vanhempi on kohdistanut lapseensa fyysistä väkivaltaa. Tässä luvussa jäsenän aineiston analyysin perusteella muodostamani keskeisimpiä tuloksia toisen tutkimuskysymykseni ohjaamana. Tavoittelen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lastensuojelun konkreettisista työtehtävistä ja työn rakenteista.

8.1 Väkivallan havaitseminen

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden kuvatessa lastensuojelun työskentelyä väkivaltatapauksissa, keskustelu lähti lähes poikkeuksetta liikkeelle siitä, miten vanhemman lapsen kohdistama väkivalta tai sen epäily tulee ilmi ja lastensuojelun tietoon. Aineistossa lapsen kohdistunut väkivalta tuli lastensuojelun tietoon kolmea vaihtoehtoa kautta: toisen viranomaisen lastensuojeluilmoituksesta, yksityishenkilön lastensuojeluilmoituksesta tai lapsen kertomana.

Sosiaalityöntekijät kuvasivat lapsen kohdistuneen väkivallan tulleen lastensuojelun tietoon useimmiten toisen viranomaisen tekemän lastensuojeluilmoituksen kautta. Sosiaalityöntekijöiden kertomissa asiakastapauksissa lastensuojeluilmoituksen tehneitä viranomaistahoja olivat poliisi, opettaja, koulupsykologi, sairaala ja aikuissosiaalityö. Mainittuja tahoja, kuten kaikkia lapsia ja perheitä työssään tapaavia viranomaisia, koskee lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus, joka syntyy silloin kun viranomaisella on syytä epäillä lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa (Lastensuojelulaki 417/2007, 25 §). Toisen viranomaisen tekemissä lastensuojeluilmoituksissa väkivalta oli tullut ilmoittajatahon tietoon joko lapsen kertomana, vanhemman kertomana tai lapsen näkyvistä vammoista heränneen huolen perusteella. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa muiden viranomaisten tekemät lastensuojeluilmoitukset olivat tärkeä väylä, jonka kautta lapsen kohdistunut väkivalta tuli lastensuojelun tietoon. Näin mahdollistui lastensuojelun selvitystyöskentelyn käynnistäminen. Havainto vahvistaa käsitystä siitä, että lapsille luotettavia ammattilaisia tulee olla lasten saatavilla eri palveluissa ja heillä tulee olla aikaa kohdata ja kuunnella lapsia (Fagerlund ym. 2014, 125).

Lastensuojelulain mukaan yksityishenkilöillä ei ole lakiin perustuvaa velvollisuutta tehdä lastensuojeluilmoitusta, mutta ilmoituksen voi tehdä kuka tahansa henkilö, jolla on syytä epäillä lapsen olevan suojelun tarpeessa. Lastensuojeluviranomaisen tehtävänä on arvioida, minkälaisia selvittämis- tai muita toimenpiteitä lastensuojeluilmoituksen sisältämät tiedot vaativat. (Lastensuojelulaki 417/2007, 25 §.) Fokusryhmähaastattelusta poimitussa lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa lastensuojeluilmoitusta, jossa nimetön ilmoittaja oli huolestunut epäilyistä lapseen kohdistuneesta väkivallasta:

Sosiaalityöntekijä: tuli nimetön lastensuojeluilmoitus, jossa selkeesti joku perheen naapurustosta oli saanu tietoonsa sellasen tilanteen että lasta olis lyöty, ja se oli hyvin niukka se ilmoitus ja siin ei kuvattu sitä tilannetta - selkeesti kävi ilmi et ilmoittaja ei oo ollu itse läsnä siinä -

Haastateltava kuvaa lastensuojeluilmoitusta niukaksi, koska ilmoituksesta ei selvinnyt, mihin tieto lapseen kohdistuneesta väkivallasta perustui. Ilmoituksen sisällön perusteella sosiaalityöntekijä oli tulkinnut, ettei ilmoittaja itse ollut todistanut väkivaltatapausta. Sosiaalityöntekijän kuvauksessa on nähtävillä lastensuojelussa tyypillisesti esiintyvä työskentelyn alkupiste, jossa lapsen tilanteen selvittäminen aloitetaan hyvin vähäisten esitietojen varassa. Selvitystyö alkaa alusta etenkin silloin, jos lapsella ei ole aiempaa lastensuojelun asiakkuutta eikä taustoittavaa tietoa lapsen tilanteesta ole heti saatavilla. Tietoon liittyvä epävarmuus tulee esiin myös seuraavassa haastateltavan lainauksessa:

Sosiaalityöntekijä: mun mielest ehkä yleisin tapaus on sellanen - et on joku epämääräinen huoli et isä lyö kotona kun se suuttuu – et onks jotain tapahtunut vai ei –

Heinosen (2015, 26) mukaan lastensuojelutyölle on tyypillistä, että ratkaisuja joudutaan tekemään puutteellisen, epämääräisen, ristiriitaisen ja monitulkintaisen tiedon perusteella.

Aineistossa lapseen kohdistunut väkivalta ei tullut lastensuojelun tietoon lapsen tai vanhemman suoran yhteydenoton kautta. Laki mahdollistaa lapsen tai vanhemman omaaloitteisen yhteydenoton lastensuojeluun, esimerkiksi väkivaltatapauksissa.

Uudistetussa sosiaalihuoltolaissa vahvistettiin sosiaalipalveluiden saatavuutta ja asiakkaan mahdollisuutta hakeutua oma-aloitteisesti palveluiden piiriin (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 33 §). Lapsella tai vanhemmalla on itsellä oikeus tehdä lastensuojeluilmoitus tai yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (Lastensuojelulaki 2007/417, 25 § ja 25 a §). Tässä aineistossa sosiaalityöntekijät eivät kuvanneet tilanteita, joissa lapsi tai vanhempi olisi oma-aloitteisesti ilmoittanut väkivallasta lastensuojeluun. Vähäisten oma-aloitteisten väkivaltailmoitusten taustalla vaikuttavia tekijöitä on varmasti lukuisia. Yksi syy voi olla useassa aiemmassa tutkimuksessa osoitettu havainto siitä, että lapsiin kohdistuva väkivalta koetaan erittäin vaikeaksi aiheeksi, josta kertominen perheen ulkopuolisille on harvinaista (Ellonen 2010; Kumar ym. 2017; Meinck ym. 2017). Haastatellut sosiaalityöntekijät näkivätkin väkivallan aktiivisen puheeksi ottamisen tärkeänä työskentelyssä. Kaikissa kolmessa ryhmähaastattelutilanteessa sosiaalityöntekijät olivat yksimielisiä siitä, että väkivalta otetaan puheeksi kaikkien asiakkaiden, lasten ja vanhempien kanssa. Puheeksi ottaminen nähtiin tarpeellisenä aina, riippumatta siitä, mistä syystä lastensuojelun työskentely lapsen tilanteessa on aloitettu.

Lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisen jälkeen sosiaalityöntekijä harkitsee, aloitetaanko ilmoituksen perusteella selvittämään lapsen suojeluntarvetta vai onko ilmoituksessa kuvatut tapahtumat sellaisia, ettei laajempaa selvitystä tarvita (Lastensuojelulaki 417/2007, 26 §). Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan tieto tai epäily vanhemman lapsen kohdistamasta väkivallasta on poikkeuksetta peruste käynnistää laajempi selvitystyö lapsen suojeluntarpeesta, kasvuolosuhteista ja vanhempien kyvyistä huolehtia lapsesta. Toisin sanoen sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä väkivalta nähtiin ilmiönä, joka vaarantaa lapsen kasvua ja kehitystä. Havainto tukee käsitystä siitä, että vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta kuuluu lastensuojelutyön ydinalueelle (Pösö 2011, 116).

8.2 Lapsen haastattelu

Vaikka sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa lapset eivät oma-aloitteisesti ilmoittaneet lastensuojeluun väkivallasta, lastensuojelun työskentelyn kautta lapsille mahdollistui tilanteita kertoa kokemastaan väkivallasta. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa väkivalta tuli lastensuojelun tietoon lapsen oman kertoman kautta silloin kun lastensuojelun

työskentely, joko selvitystyö tai avohuollon työ, oli alkanut muun syyn kuin lapseen kohdistuneen väkivallan johdosta. Kyseessä olleiden lasten tilanteissa väkivalta tuli lastensuojelun tietoon ensimmäistä kertaa lasten kertoman kautta. Seuraavassa lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa vanhemman lapseen kohdistaman väkivallan ilmituloa pienen lapsen kertomana. Sosiaalityöntekijät olivat järjestäneet selvitystyöskentelyyn kuuluvan lapsen tapaamisen ilman vanhempaa. Tapaamisessa väkivalta tuli esiin lapsen kertomana kun sosiaalityöntekijät käyttivät välineeksi pienten lasten kanssa työskentelyyn kehitettyjä menetelmäkortteja.

Sosiaalityöntekijä: - juteltiin sen lapsen kanssa, et meil ei etukäteen ollu tietoa että siellä olis mitään väkivaltaa ja meillä oli kortit ja se lapsi otti niistä yhen missä oli semmonen (*pelon tunnetta ilmentävä kortti, tutkijan lisäys*) - ja sit se sano että hän on semmonen että ku vanhempi lyö ni sit se suojaa itteä sillä tavalla, ja se oli meillekki vähän järkytys ku me ei oltu osattu odottaa et just siinä perheessä olis semmosta –

Kyseisen lapsen lastensuojeluasia oli tullut vireille jo aiemmin vanhemman ottaessa itse yhteyttä lastensuojeluun ja pyytäessä apua kuormittuneen elämäntilanteen johdosta. Lapselle järjestetty kahdenkeskinen tapaaminen sosiaalityöntekijöiden kanssa oli avainasemassa siinä, että lapseen kohdistunut väkivalta tuli lastensuojelun tietoon. Aineistossa lapsen kahdenkeskinen tapaaminen oli merkittävä väylä, jonka avulla lapseen kohdistunut väkivalta tuli lastensuojelun tietoon ja mahdollisti avun järjestämisen lapselle. Kuten Hyvärinen ja Pösö (2018) kirjoittavat, ”lapsilähtöisen lastensuojelun yksi peruselementti on lapsen kohtaaminen” (Hyvärinen & Pösö 2018, 8). Lapsen kahdenkeskinen tapaaminen ja haastattelu ovat keinoja vahvistaa lapsen oikeuksia, tuottaa tietoa lapsen näkökulmasta ja lisätä lapsen osallisuutta (emt., 8-9).

Lainauksessa haastateltava kuvaa tilannetta, jossa hän ja työpari lasta tavanneina työntekijöinä eivät olleet ennakoineet mahdollisuutta, että tapaamisella lapsi kertoo kokemastaan väkivallasta. Haastateltava kuvaa työntekijöiden ennakkokäsitystä kertomalla, että ”*me ei oltu osattu odottaa et just siinä perheessä olis semmosta*”. Julia Korkmanin (2018) mukaan työntekijän ennakkokäsitykset tulisi tiedostaa tarkoin, sillä tiedostamattomina käsitykset ohjaavat etsimään vain niitä vahvistavaa tietoa ja ennakkokäsityksen vastainen selitys sivuutetaan (Korkman 2018, 40).

Ennakkokäsitysten tiedostamattomuus voi estää lapsen tilanteen selvittämistä molempiin suuntiin: tapahtunutta väkivaltaa ei tunnisteta tai havaita, tai vaihtoehtoinen väkivaltaepäilyn selittävä tekijä voidaan sivuuttaa.

Holopaisen, Lyytikäisen ja Niskasen (2018) mukaan lastensuojelun selvittelevässä haastattelussa lähtökohtana on lapsen tapaaminen ilman vanhempaa, koska vanhemman mahdollinen reagointi voi olla esteenä lapsen kerronnalle. Jos epäillään vanhemman kohdistaneen väkivaltaa tai muuta kaltoinkohtelua lapseen, lasta tulee aina tavata ilman vanhempaa tai muita läheisiä. Työparityöskentely edesauttaa selvittelevän haastattelun onnistumista. Selkeällä työnjaolla voidaan toteuttaa parhaiten lapsen haastattelun periaatteet: objektiivinen ja kriittinen ajattelu, etukäteen valmistautuminen, haastattelun laadukas dokumentointi sekä vaihtoehtoisten selitysten huomioiminen. (Holopainen, Lyytikäinen & Niskanen 2018, 54-56.) Etenkin pienet lapset ovat hyvin alttiita aikuisen johdattelulle ja kysymysten tulisi olla mahdollisimman avoimia (Korkman 2018, 30-33). Eräs haastateltu sosiaalityöntekijä kuvaa lainauksessa lapselta kysymisen haasteita:

Sosiaalityöntekijä: - et on tietenkin se ajatus et pitäis yrittää miettiä sitä et jos tulee poliisitutkinta et kysyis avoimia kysymyksiä ja näi, mut jotenki täs huomaa sen et aika usein ne lapset keihin sitä väkivaltaa kohdistuu on erityislapsia, ja heille voi olla vaikeeta kertoa millään avoimilla kysymyksillä siitä, et kuitenkin - jos on päivystyksellinen tilanne ni meidän pitää selvittää se turvallisuus ni sitte on pakko kysyä vääränlaisilla kysymyksillä, et ei oo mitään semmosta lukkoon lyötyä koska se tilanne on pakko ratkaista jotenki -

Sosiaalityöntekijä tuo kuvauksessaan esille näkemystään lapsen haastattelun haasteista väkivaltatapauksissa: lapsen haastattelun periaatteena tulisi olla johdattelun välttäminen kysymällä avoimia kysymyksiä, mutta väkivallan kohdalla lapsen turvallisuuden selvittämisen tärkeys korostuu.

Haastateltava tiedostaa lapsen haastattelun periaatteet ja miten niiden tulisi toteutua, mutta tilanteissa, joissa lapsen turvallisuus on välttämätöntä selvittää, näkee ”vääränlaisten kysymysten” esittämisen välttämättömänä. Lainaus jatkuu kuvauksella vääränlaisesta kysymisestä ja lapsen johdattelusta:

Sosiaalityöntekijä: semmoset kauheen tarkat kysymykset on mun mielestä vääränlaisia, mutta toki mä itsekin käytän niitä mut et tietää että sit niinku pilaa sitä poliisitutkintaa tai jos pitää moneen kertaan palata siihen että, käyttää vaikka sanaa lyöminen nii sittehän se vahvistaa siellä lapsen päässä sitä ajatusta siitä että nyt on lyöty ni se voi sitte olla huono –

Haastattelija: eli sitä johdattelua?

Sosiaalityöntekijä: tavallaan semmosta johdattelua tai koska pitää jotenki päästä siitä asiasta puhumaan, mut toki me aina yritetään kirjata kauheen tarkasti et sit se näkyy poliiseille et miten- sekä kysymykset ja vastaukset ni molemmat yritetään kirjata

Tulkitsen sosiaalityöntekijän esiintuoman näkemyksen kertovan siitä, että lastensuojelun arjen käytännöissä lapsen turvallisuuden selvittäminen menee tarvittaessa lapsen haastattelun periaatteiden edelle. Kuitenkin Holopainen, Lyytikäinen ja Niskanen (2018) korostavat, että etenkin väkivaltarikosepäilyissä olisi erityisen tärkeää pitää mielessä laadukkaan haastattelun periaatteet. Lastensuojelutyössä tulisi keskittyä ainoastaan niihin olennaisiin seikkoihin, jotka vaikuttavat lastensuojelun toimintaan ja päätöksiin. Rikoksen selvittäminen kuuluu poliisin tehtäviin. (Holopainen, Lyytikäinen & Niskanen 2018, 64.)

8.3 Viranomaisyhteistyö

Sosiaalityöntekijöiden kuvatessa omaa rooliaan viranomaisten välisessä yhteistyössä väkivaltatapauksissa, nousi merkittävimpänä lastensuojelun yhteistyötahona esiin poliisi. Havainto ei yllättävä, sillä pahoinpitelyrikosten selvittäminen kuuluu poliisin tehtäviin. Tutkintapyynnön tekemisestä koskien lapseen kohdistunutta pahoinpitelyrikosta säädetty laissa (Lastensuojelulaki 417/2007). Sosiaalityöntekijöiden kuvauksista kävi ilmi, etteivät sosiaalityöntekijät koe rooliaan rikosepäilyiden ilmoittajina yksiselitteisenä vaan tutkintapyynnön tekemistä arvioidaan jokaisen lapsen tilanteessa yksilöllisesti ja tapauskohtaisesti. Havainto on tunnistettu aiemmassa tutkimuksessa: Ellonen ja Pösö käsitteellistävät poliisi-ilmoitusten tapauskohtaista harkintaa epäroinniksi, jonka taustalla on tiedon puute ja ennakkoluulot toisen viranomaisen toiminnasta. Toisaalta on havaittu, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat ammattiryhmä, jotka tekevät eniten ilmoituksia poliisiin epäilystä lapsen

pahoinpitelyrikoksesta. (Ellonen & Pösö 2014). Aineistossa sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa tutkintapyyntö poliisiin tehtiin aina silloin kun tiedossa oli epäillyn lapsen kohdistuneen väkivallan olleen toistuvaa ja vakavaa. Tutkintapyyntö tehtiin herkemmin myös tilanteissa, joissa vanhempi kiisti väkivallan, mutta muun tiedon perusteella väkivaltaa oli syytä epäillä. Myös tilanteissa, joissa lapsen ja vanhempien kertomuksessa oli selittämättömiä ristiriitoja tai epäjohtamukaisuuksia, tutkintapyyntö tekemisen kynnys oli matala.

Haastattelut sosiaalityöntekijät kertoivat onnistuneista yhteistyökokemuksista poliisin kanssa. Lainausten kuvauksissa poliisin ohella yhteistyötahona mainitaan myös oikeuspsykologinen erityisyksikkö, joka osallistuu lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämiseen poliisin pyynnöstä.

Sosiaalityöntekijä: siinä minusta aika hyvin toimi poliisin ja oikeuspsykologisen yksikön kanssa yhteistyö, et aika kohtuullisen nopeella ajalla niitä lapsia kuultiin siellä oikeuspsykologisessa ja sieltä tuli sitte se vahvistus että kuritusväkivaltaa on ollu

Sosiaalityöntekijä: - et se poika puhu kyllä niin paljon kaikkee esimerkiks just sil meidän tapaamisella nii jotenki et hänen kanssaan ei oikeen siit päässy keskusteluun kun ne jutut oli niinku niin laidast laitaan et se oli hyvä että siinä oli se oikeuspsykiatrinen yksikkö jolla on sit erityisosaamista siinä ja he jotenki sai sellast konkretiaa irti mitä ei sit ehkä itse välttämättä oisi osannu päätellä

Seuraavassa lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa viranomaisyhteistyötä, jonka tulkitsen sujuneen sosiaalityöntekijän näkemykseen mukaan puutteellisesti:

Sosiaalityöntekijä: - lapsi tutkittiin oikeuspsykologises yksikössä, josta käsittääkseni oli lopputulos tämä että mitään ei voida saada selville - lapsella oli aika huonosti kehittynyt se puhekieli et oli kehitysviivästymää - mutta sitte poliisille myös kun tietysti tehtiin tutkintapyyntö, nii sieltei koskaan sitte saatu yhtään mitään että ne ei ilmeisesti ees koskaan poliisissa vanhempia ollenkaan haastatellu eikä kuulustellu että sinne soitettiin monet kerrat perään, tota se oli sinällänsä hyvin outo

Lastensuojelun ja poliisin välinen yhteistyö ei ole aina ongelmaton, sillä molemmat toimijat tarkastelevat samaa tapausta toisistaan eriävistä, oman työnsä velvoitteiden ja tavoitteiden ohjaamista näkökulmista. Esimerkkinä näkökulmaerosta toimii lainauksessa sosiaalityöntekijän kuvaama tilanne, jossa poliisi ei anna lastensuojelun sosiaalityöntekijälle tämän pyytämää tietoa tutkinnan sisällöstä, koska epäilee tiedon antamisen sotkevan rikostutkintaa. Taustalla on lastensuojelun ja poliisin työn erilaiset tarkoitukset: poliisityön tavoitteena on selvittää, onko epäiltyä rikosta tapahtunut ja saattaa tekijä vastuuseen, kun taas lastensuojelutyön tavoitteena on varmistua lapsen kasvuolosuhteiden turvallisuudesta ja suojata lapsi väkivallalta jatkossa. Ammattiryhmien eri näkökulmista johtuvat erot olisi syytä tunnistaa ja käydä läpi avoimesti, jotta toisen työ velvoitteineen tulisi tutummaksi ja yhdessä toimimalla työskenneltäisiin molempien tavoitteiden saavuttamiseksi, kummankaan tavoitteita vaarantamatta. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 30-37.)

8.4 Tuki ja kontrolli

Haastateltavien kuvauksissa sosiaalityöntekijän roolin nähtiin olevan pitkälti yhteistyön tekemistä lapsen, vanhempien ja muiden ammattilaisten kanssa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu järjestää perheelle tukea, eli palveluita, joiden avulla pyritään kaikin mahdollisin tavoin tukemaan lapsia ja perheitä yhdessä lapsen omassa kasvuympäristössä (Heino 2013, 10). Lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa lastensuojelun tavoitetta työskennellä yhteistyössä koko perhettä tukien, jotta väkivallalta poistuu lapsen kasvuolosuhteista:

Sosiaalityöntekijä: - kylhän se edellyttää myös vanhemmilta semmosta avoimuutta ja halua lähteä muuttamaan sitä ja halua myös keskustella, et ei välttämättä tarvii mässäillä siinä väkivallan ympärillä vaan enemmän kohdata ne asiat ja lähtee siitä et millasii ne uudet tavat ja ymmärtää sitä omaa käytöstään myös että, mä aattelen et se on varmaan meillä lastensuojelus kuitenkin se semmonen ajatus että, et perheet ja vanhemmat pystyy muuttamaan tilannetta

Aineistossa yhteistyösuhde ei kuitenkaan sulkenut pois väkivallan tarkastelua lapsen näkökulmasta. Vanhemmuuden tukeminen lapsilähtöisellä työskentelyotteella ei ole ristiriidaton tavoite, kuten lainauksen sosiaalityöntekijä kuvaa:

Sosiaalityöntekijä: mä ajattelisin et jos perhetyötä järjestetään ni varmaan alle murrosikästen lasten kohdalla se perhetyön fokus on kuitenkin työskennellä muuttamaan niiden vanhempien arvomaailmaa ja kasvatustaitoja ja ongelmanratkaisutaitoja ja tällasia, et mä mietin et se lapsi tarvis ehkä jonkun oman työntekijän melkeen siihen rinnalle - mä aina mietin sitä että kuinka resursseilla pystytään takaamaan että se lapsi myös saa siinä apua ja tukea -

Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa lapsilähtöinen työskentelytapa ilmeni siten, että vanhempien väkivallanteot lapsia kohtaan nimettiin haitalliseksi ja ei-hyväksyttäväksi toiminnaksi. Kuitenkin väkivallan havaitseminen, tunnistaminen ja nimeäminen nähtiin vasta työskentelyn alkuna. Sosiaalityöntekijät kuvasivat rooliinsa kuuluvaksi tehtäväksi perhetilanteen muutostarpeiden osoittamisen ja avun järjestämisen lapsen tarpeista lähtien. Kuten edellä olevassa lainauksessa, lapsilähtöisten palveluiden toteutumista ei aina nähty itsestään selvänä asiana vaan sosiaalityöntekijät toivat esiin huolta resurssien riittämättömyydestä palveluiden järjestämisessä.

Vanhempien tukemisen ja lapsilähtöisten palveluiden järjestämisen ohella sosiaalityöntekijät kuvasivat rooliinsa kuuluvaa kontrollia. Kontrollilla käsitetään lapsen suojelutavoitteen saavuttamiseksi normittamiseen ja rajoittamiseen perustuvat näkemykset ja jopa vastentahtoinen puuttuminen perheen yksityiselämän alueelle (Heino 2013, 10). Lainauksessa haastateltava kuvaa lapsen tarvitseman tuen järjestämistä perheeseen tilanteessa, jossa vanhemmat suhtautuvat siihen kielteisesti:

Sosiaalityöntekijä: - ku täski sitte vanhemmat - on jouduttu vähän väkipakollaki sitä tukee sinne perheeseen järjestämään et he ovat ottaneet sitä vastaan

Väkivaltaa kokeneen lapsen kohdalla lastensuojelun tehtävä on taata lapsen turvallisuus. Haastatteluissa sosiaalityöntekijät kuvasivat tilanteita, joissa lapsen turvallisuus oli välttämätöntä taata sijoittamalla lapsi kodin ulkopuolelle. Haastateltavien kuvauksissa tilanteissa, joissa lapsi päätettiin sijoittaa kiireellisesti, toistuvia teemoja olivat lapsen

turvallisuuden varmistaminen, lapsen näkyvät vammat, lapsen kuuleminen, lapsen nuori ikä, toistuva väkivalta, vakava väkivalta ja väkivallan kieltäminen vanhemman taholta. Lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa rooliaan ja työskentelyä lapsen sijoituksen kohdalla:

Sosiaalityöntekijä: - sen sijoituksen aikana kun sitä selviteltiin ja mietittiinkin et onks siinä ees enää semmosta mahdollisuutta työskennellä ja saaha muutosta et ne lapset voi palata kotiin nii kyl ne sit jotenki - alko sitä apua ja tukea vastaanottamaan, ja sit ne lapset sen jälkeen palas kotiin niin että siellä aloitettiin semmonen intensiivinen perhekuntoutus kotona

Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle on viimesijainen keino ja merkitsee vahvaa puuttumista perheen yksityiselämän alueelle (Heino 2013, 104-105). Kuitenkin lainauksesta ilmenee sijoituksen olleen lapsen edun mukainen ratkaisu, sillä sen aikana vanhemmat motivoituivat ottamaan vastaan tukea väkivallan poistamiseksi perheen elämästä ja lapsi pääsi palaamaan kotiin. Lastensuojelutyön luonne nähdään kaksijakoisena, sillä samanaikaisesti kilpailevina ulottuvuuksina ovat läsnä perheen tukeminen ja kontrolli. Oleellista on tunnistaa ja tiedostaa lastensuojelun kaksijakoinen asema sekä pyrkimys purkaa se näkyväksi ja tarkastelun alle kohtaamisissa. (Heino 2013, 10.)

9. POHDINTA

Tarkastellessani aineistoa ja sen analyysia kokonaisuutena, erotan sieltä sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lastensuojelutyöstä yksilön, vuorovaikutuksen, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilta. Lapsen yksilöllisen suojeluntarpeen näkökulmasta sosiaalityöntekijät suhtautuivat lapseen kohdistuvaan väkivaltaan ilmiön edellyttämällä vakavuudella. Jännitteisiä tekijöitä oli havaittavissa liittyen väkivallasta kertovan lapseen ja hänen asemaansa lastensuojelutiedon tuottajana. Jännitteet liittyivät lapsen haastatteluun, johdattelun vaaroihin ja lapsen kertoman luotettavuuteen. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä väkivallan määrittely ei ole yksinkertaista. Toisaalta ajattelen, että sosiaalityöntekijöiden kysymykset ja pohdinta väkivallan käsitteellistämisen äärellä kuvaa sitä, että lastensuojelussa tunnistetaan lapsiin kohdistuvan väkivallan luonne ”ilkeänä ongelmana” (Pösö 2001, 7). Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa tuli esiin uskallus ottaa väkivalta puheeksi.

Kun sosiaalityöntekijät kuvasivat vanhempien lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa, haastateltavien näkemyksissä korostui vanhempien toiminta. Havainto ei ole sinänsä yllättävä, sillä vanhemman ollessa väkivaltainen lasta kohtaan, muutostarve on helposti paikannettavissa vanhemman toimintaan. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa vanhempien lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa arvioidaan painottuen vanhemman toimintakykyyn lapsen aseman jäädessä pienemmäksi. Lastensuojelutyössä olisi tärkeä voida pysähtyä lapsen kokemuksen äärelle ja nähdä lapsen asema muunakin kuin vain lastensuojelutiedon tuottajana. Vanhemman toiminnan ja näkemysten korostuminen lastensuojelun työskentelyssä haastaa lapsilähtöisen työskentelyn. Toisaalta nostaisin aineistosta esiin sosiaalityöntekijöiden kuvaamaan huolen lapsilähtöisen työn tekemisen resursseista ja lapsilähtöisten palveluiden puutteista.

Lastensuojelun tieto muodostuu vuorovaikutuksessa: suhteissa sosiaalityöntekijän ja lapsen sekä vanhempien ja muiden ammattilaisten välillä. Vanhemman lapseen kohdistaman väkivallan ilmiön kohdalla suhteet ja siten myös tieto asettuvat kiistanalaisiksi ja jännitteisiksi (esim. Pösö 2008). Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa rajanveto sen suhteen, milloin tieto väkivallasta on epäilyn asteella tai milloin väkivalta todentuu, ei ole selkeästi havaittavissa. Toisaalta epäilyn pahoinpitelyrikoksen

selvittäminen ei kuulu lastensuojelun vaan poliisin tehtäviin. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa viranomaistyön sujuminen ja tiedonvälitys toteutuivat vaihtelevasti. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa ei esimerkiksi ollut havaittavissa selkeää näkemystä siitä, milloin lastensuojelusta on tehtävä tutkintapyyntö poliisiin epäilystä lapseen kohdistuneesta rikoksesta. Lastensuojelussa on edelleen tarve kehittää ja selkeyttää käytäntöjä ja toimintakulttuuria väkivaltatapauksiin reagoimisessa (esim. Ellonen & Pösö 2014).

Yhtenä tutkielman päätuloksena pidän sitä, että sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä kuritusväkivalta on synonyymi lapseen kohdistuvalle väkivallalle. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, etteivät käsitykset kuritusväkivallasta ole yhteisesti jaettuja yhteiskunnassamme. Kuritusväkivallan hyväksyminen asennetasolla madaltaa kynnystä käyttää sitä. (Ellonen 2012.) Tutkimuksessa on havaittu ammattilaisten henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ja asenteilla olevan vaikutusta lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan reagoimiseen (esim. Heinonen 2015). Tässä aineistossa en havainnut sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa erityisen negatiivisia tai positiivisia asenteita kuritusväkivallasta. Sosiaalityöntekijät puhuivat kuritusväkivallasta suhteellisen neutraalisti ja ammatillisesti. Jäin pohtimaan, että jatkotutkimuksessa olisi kiinnostavaa sopivan tutkimusasetelman avulla tarkastella lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisten taustatekijöiden, kuten iän, asenteiden tai työkokemuksen, vaikutuksia kuritusväkivallan havaitsemisessa, siihen reagoimisessa ja puuttumisessa.

Tutkimustulosten perusteella nostaisin esille tietyille lapsille kasautuvan väkivallan eli moniuhriutumisen sekä ylisukupolisesti siirtyvän väkivallan ilmiöiksi, jotka vaativat lisää käsitteellistä ja käytännöllistä tarkastelua jatkossa. Määritellessään lapseen kohdistuvaa väkivaltaa sosiaalityöntekijät kuvasivat paljon vastapareja, eli lievää väkivaltaa ja vakavaa väkivaltaa, sekä yksittäistä ja toistuvaa väkivaltaa. Näkemyksellä siitä, että kuritusväkivalta on lievää lapseen kohdistuvaa väkivaltaa, voi olla tuhoisat seuraukset niiden lasten kohdalla, joille väkivaltakokemuksista on tullut osa normaalia arkea ja todellisuutta. Kuritusväkivallan merkittävää vähenemistä (esim. Hyvärinen 2017) on syytä pitää positiivisesta yleiskehityksenä, mutta lastensuojelussa ei voida sulkea silmiä ja sivuuttaa niitä lapsia, joiden tilanteissa kehitys ei konkretisoidu.

LÄHTEET

Ackerman, Peggy T. & Newton, Joseph E. O. & McPherson, W. Brian & Jones, Jerry G. & Dykman, Roscoe A. (1998) Prevalence of Post Traumatic Stress Disorder and Other Psychiatric Diagnoses in Three Groups of Abused Children (Sexual, Physical, and Both). *Child Abuse & Neglect* 22, 759–774.

Afifi, Tracie O. & MacMillan, Harriet L. & Taillieu, Tamara & Cheung Kristene & Turner, Sarah & Tonmyr, Lil & Hovdestad Wendy (2015) *Child Abuse & Neglect* Volume 46, 198-206.

Ashton, Vicki (2004) The effect of personal characteristics on reporting child maltreatment. *Child Abuse & Neglect* 28, 985-997.

Bae, Hwa-ok & Solomon, Phyllis L & Gelles, Richard & White, Tammy (2010) Effect of Child Protective Services System Factors on Child Maltreatment Rereporting. *Child Welfare* 89 (3) 33–55.

Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) (2013) *Lastensuojelun ytimissä. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki*, 49-78.

Bentovim, Arnon & Cox, Antony & Miller, Liza Bingley & Pizzey, Stephen (2009) *Safeguarding Children Living with Trauma and Family Violence. Evidence-Based Assessment, Analysis and Planning Interventions*. Jessica Kingsley Publishers: London.

Ellis, Lee & Hartley, Richard D. & Walsh, Anthony (2010) *Research methods in criminal justice and criminology*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu (2016) (toim.) *Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta*. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2014) Hesitation as a Systemic Response to Children Exposed to Violence. *International Journal of Children's Rights* 22, 730-747.

Ellonen, Noora (2012) Kurin alaiset. Lasten ja vanhempien välisten ristiriitojen ratkaiseminen perheissä. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 103. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Ellonen, Noora & Peltonen, Kirsi (2011) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset ja psykososiaaliset ongelmat. *Nuorisotutkimus* 29 (2), s. 3-25.

Ellonen Noora (2010) Väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyistä ilmoittaminen. Teoksessa Humppi, Sanna-Mari & Ellonen, Noora (toim.) Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisyhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010. Poliisiammattikorkeakoulu: Tampere, 47-87.

Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Ellonen, Noora & Kivivuori, Janne & Kääriäinen, Juha (2007) Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta tilastojen ja kyselytutkimusten valossa. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Fagerlund, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen Noora & Sariola, Heikki (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Finkelhor, David & Ormrod, Richard K. & Turner, Heather A. & Hamby, Sherry L. (2005) Measuring Poly-Victimization Using the Juvenile Victimization Questionnaire. *Child Abuse & Neglect* 29, 1297–1312.

Flinck, Aune & Paavilainen, Eija (2016) Ylisukupolvisen lasten kaltoinkohtelun ehkäiseminen lasten ja perheiden palveluiden haasteena. Teoksessa Kirsi Nousiainen, Päivi Petrelius ja Laura Yliruka (toim.). Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos – Työpaperi 20.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130733/työ2016_20_Puheista%20tekoihin_WEB.23.6.16.pdf?sequence=1
Viitattu 5.11.2018.

Forsberg, Hannele (2005) Havaita, nimetä, uudelleen määrittää, vaieta. Teoksessa Aatsinki, Ulla & Valenius, Johanna (toim.): Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2004. Väkivoimakas 17. Saarijärvi: Gummerus. 74-90.

Forsberg, Hannele (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika –projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Helsinki. Nykypaino Oy.

Gilbert, Ruth & Widom, Cathy Spatz & Browne, Kevin & Fergusson, David & Webb, Elspeth & Janson, Staffan (2009) Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *Lancet* 373 (9657), 68-81.

Granfelt, Riitta (2006) Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 127-141.

Haapasalo, Jaana (2017) Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Harris, Nathan (2012) Assessment: when does it help and when does it hinder? Parents' experiences of the assessment process. *Child and Family Social Work*, 17, pp 180-191.

Heilmann, Anja & Kelly, Yvonne & Watt, Richard G. (2015) *Equally Protected? A review of the evidence on the physical punishment of children*. London: Department of Epidemiology and Public Health University College London.

Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, s. 84-107.

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 120-129.

Helweg-Larsen, Karin & Schutt, Nina Maria & Larsen, Boving Helmer (2009) *Unges trivsel År 2008. En undersogelse med fokus på seksuelle overgreb og vold i barndom og tidlig ungdom*. Kööpenhamina: Statens Institut for Folkesundhed och Syddansk Universitet KØbenhavn.

Hiitola, Johanna (2011) Vanhempien tekemä väkivalta huostaanottoasiakirjoissa. *Janus* 19 (1), 4-19.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2010) *Tutki ja kirjoita*. Tammi.

Holopainen, Outi & Lyytikäinen, Tuija & Niskanen, Henna (2018) Selvittelevä haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (toim.) *Lapsen haastattelu lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47-69.

Honkatukia, Päivi & Myllylä, Martta (2018) Nuoret, perheväkivalta ja rodullistava kontrolli – tarkastelussa rikosilmoitukset perheenjäsenen ja sukulaisen tekemistä pahoinpitelyistä. *Janus* 26 (3), 187-207.

Howe, David (2005) *Child Abuse and Neglect. Attachment, Development and Intervention*. London: Palgrave Macmillan.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirja. Lapin yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (2018) Johdanto. Teoksessa Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (toim.) Lapsen haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 7-27.

Hyvärinen, Sauli (2017) Piiskasta jäähypenkkiin. Suomalaisten kasvatusasenteet ja kuritusväkivallan käyttö 2017. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu. <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Piiskasta-jaahypenkkiin-1.pdf> Viitattu 4.11.2018.

Kempe, C. Henry & Silverman, Frederic N. & Steele, Brandt F. & Droegemuller, William & Silver, Henry K. (1962) The Battered Child Syndrome. Journal of the American Medical Association 181, 17-24.

Korkman, Julia (2018) Lapsen haastattelu sosiaalisen ja kognitiivisen kehityksen näkökulmasta. Teoksessa Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (toim.) Lapsen haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 29-43.

Korkman, Julia & Laajasalo, Taina & Finnilä, Katarina & Oksanen, Merja & Aronen, Eeva (2012) Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyn selvittäminen. Suomen Lääkärilehti 20/2012, 1581-1587a.

Krug, Etienne G. & Dahlberg, Linda L. & Mercy, James A. & Zwi, Anthony B. & Lozano, Rafael (2005) (toim.) Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti. Jyväskylä: Gummerus.

Kumar, A. K. Shiva & Stern, Vivien & Subrahmanian, Ramya & Sherr, Lorraine & Burton, Patrick & Guerra, Nancy & Muggah, Robert & Samms-Vaughan, Maureen & Watts, Charlotte & Mehta, Soumya Kapoor (2017) Ending Violence in Childhood: A Global Imperative. Psychology, Health & Medicine 06/2017, 22, 1-16.

Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta 812/2000.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä. 1.3.2016/817.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lastensuojelulaki 683/1983.

Lastensuojelulaki 52/1936.

Leskinen, Riitta (1982) ”Kuka kuulis minua”. Perheväkivalta lapsen silmin. Ensi Kotien Liiton julkaisu 2. Helsinki: Ensi Kotien Liitto.

Lumsden, Eunice (2018) Child Protection in the Early Years. A Practical Guide. London: Jessica Kingsley Publishers.

Meinck, Franziska & Cluver, Lucie & Loening-Voysey, Heidi & Bray, Rachel & Doubt, Jenny & Casale, Marisa & Sherr, Lorraine (2017) Disclosure of physical, emotional and sexual child abuse, help-seeking and access to abuse response services in three South African Provinces. Psychology, Health & Medicine, 22(1), 94–106.

Oikeusministeriö (2013) 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat. Selvityksiä ja ohjeita, 32/2013.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-300-9>

Viitattu 7.4.2017.

Onnettomuustutkintakeskus (2014) Lasten kuolemat. Tutkintaselostus Y2012-S1.

https://turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/muutonnnettomuudet/2012/AtKr3zBTr/Y2012-S1_Lasten_kuolemat.pdf

Viitattu 4.6.2017.

Oranen, Mikko (2001) Juuret, raamit, ja numerot – Lapsen aika projektina. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Paavilainen, Eija & Flinck, Aune (2015) Lapsen kaltoinkohtelun tunnistamisen tehokkaat menetelmät sosiaali- ja terveydenhuollossa. Hoitotyön suositus.
http://www.hotus.fi/system/files/Julkaistava%20suositus13112015_2.pdf
Viitattu 20.9.2017.

Peltonen, Kirsi & Ellonen, Noora & Larsen, Helmer & Helweg-Larsen, Karin (2010) Parental Violence and Adolescent Mental Health. *European Child & Adolescent Psychiatry* 8, 1–10.

Peltonen, Kirsi & Ellonen, Noora & Pösö, Tarja & Lucas, Steven (2014) Mothers' self-reported violence toward their children. A multifaceted risk analysis. *Child Abuse & Neglect* 38, s. 1923-1933.

Pösö, Tarja (2015) Research in Child Abuse and Neglect. A Finnish Perspective. Teoksessa Waterhouse, Lorraine & McGhee, Janice (2015) Challenging Child Protection. *New Directions in Safeguarding Children*. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers, 89-99.

Pösö, Tarja (2011) Combatting Child Abuse in Finland: From Family to Child-Centered Orientation. Teoksessa Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skivenes, Marit: *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*. New York, Oxford University Press, 112-130.

Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Sévon, Eija & Notko, Marianne (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia.

Pösö, Tarja (2001) Aluksi. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.) *Perheväkivallan varjossa*. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, s. 235-256.

Rikoslaki 39/1889.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija (2011) Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro.

Sariola, Heikki (2014) Herra Koivuniemi pantu viralta. 30 vuotta ruumiillisen kurittamisen kieltämisestä. Lastensuojelun Keskusliiton Taloustutkimuksella teettämän kyselyn tulokset. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki.

Shonkoff, J. P., Garner, A. S., Siegel, B. S., Dobbins, M. I., Earls, M. F., McGuinn, L. Wood, D. L. (2012) The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress. *Pediatrics*, 129, 232–246.

Sisäasiainministeriö (2012) Selvitys perhesurmien taustoista 2003–2012. Sisäinen turvallisuus. Sisäasiainministeriön julkaisuja 35/2012.

Smithson, Janet (2000) Using and analysing focus groups. Limitations and Possibilities. *Social Research Methodology* vol. 3, no. 2, 103-119.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2010) Älä lyö lasta! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2011–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:7.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112558/STM_Jul_1007_%ef%bf%bd%ef%bf%bd_ly%ef%bf%bd_verkko.pdf?sequence=1.

Viitattu 13.11.2018.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2017) Rikos- ja pakkokeinotilasto. Verkkojulkaisu. ISSN=2342-9151. 15 2017. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/rpk/2017/15/rpk_2017_15_2018-05-31_tie_001_fi.html

Viitattu: 19.11.2018.

Söderholm, Annlis & Politi, Johanna (2012) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, s. 76-98.

Taylor, Julie & Lazenbatt, Anne (2014) Child Maltreatment and High Risk Families. Protecting Children and Young People. Edinburgh: Dunedin Academic Press.

THL (2018) Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti. Suomen virallinen tilasto.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018052524627>

Viitattu 19.11.2018.

Tulensalo, Hanna ja Muukkonen, Tiina (2015) Lastensuojelun tehtävät, kun lapsen epäillään kokeneen väkivaltaa. Duodecim 131, 973-978.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Tammi.

Tupola, Sarimari & Kivitie-Kallio, Satu & Kallio, Pentti & Söderholm, Annlis (2012) Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, s. 99-110.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietintö (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

UNICEF (2014) Hidden in plain sight. A statistical analysis of violence against children.

http://files.unicef.org/publications/files/Hidden_in_plain_sight_statistical_analysis_EN_3_Sept_2014.pdf

Viitattu 23.4.2019.

Uusitalo, Hannu (1991) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan.
Porvoo: WSOY.

YK (1989) Yleissopimus lasten oikeuksista. Suomen Unicef.
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf
Viitattu 17.3.2019.

LIITE 1: SAATEKIRJE HAASTATTELUUN OSALLISTUVILLE

Hei,

Opiskelen Helsingin yliopistossa pääaineena sosiaalityö. Teen pro gradu –tutkielmaa, jossa tarkastelen lastensuojelun sosiaalityötä silloin kun asiakkaana on lapsi, joka on kokenut tai jonka epäillään kokeneen väkivaltaa omassa kodissaan.

Kotona tapahtuva väkivalta rikkoo perustavanlaatuisesti vanhemman tehtävää suojella lasta. Aiempi tutkimustieto osoittaa, että suurin osa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ei tule oikea-aikaisesti tai välttämättä koskaan viranomaisten tietoon. Kotona tapahtuvasta väkivallasta ulkopuoliselle puhuminen ei ole helppoa vaan asian mielletään kuuluvan perhe-elämän yksityisalueelle.

Tutkielmassa keskityn siihen, minkälaisia merkityksiä lastensuojelun sosiaalityöntekijät antavat lastensuojelutyölle silloin kun asiakkaana on lapsi, joka on kokenut tai jonka epäillään kokeneen väkivaltaa omassa kodissaan. Haluan tuoda näkyväksi sosiaalityöntekijöiden käsityksiä siitä, millaisina he näkevät lastensuojelun mahdollisuudet suojella väkivaltaa kokenutta lasta – mitkä seikat edistävät lastensuojelutyötä ja toisaalta, mitkä seikat estävät sitä.

Kokoan tutkimusaineiston haastattelemalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä fokusryhmähaastattelun menetelmällä. Ryhmähaastattelut ovat puolistrukturoituja ja ne tallennetaan aineiston litterointia varten. Osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Haastatteluissa keskustellaan tutkimusaiheesta ilman yksittäisiin henkilöihin viittaavia tunnistetietoja, turvaten lastensuojelun asiakkaiden yksityisyyden suoja sekä työntekijöiden salassapitovelvollisuus. Aineisto tulee ainoastaan tutkijan käyttöön ja kerätty aineisto hävitetään tutkielman valmistumisen jälkeen.

Lisätietoja varten yhteydenotot sähköpostitse, [mona.tamminen\(a\)helsinki.fi](mailto:mona.tamminen(a)helsinki.fi). Kiitos osallistumisestasi jo etukäteen!

Ystävällisesti,

Mona Tamminen, VTK / Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta

LIITE 2: TUTKIMUKSEEN OSALLISTUJAN SUOSTUMUSLOMAKE

Suostun osallistumaan Mona Tammisen sosiaalityön opintoihin sisältyvän pro gradu – tutkielman tutkimushaastatteluun. Tutkimus toteutetaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöille järjestettävänä ryhmähaastatteluna. Tutkimuksen aiheena on lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden antamat merkitykset väkivaltaa omassa kodissaan kokeneen lapsen suojelemiselle.

Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Minulle on kerrottu tutkimuksen ja aineistonkeruun tarkoitus. Olen tietoinen siitä, että tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti eikä haastatteluja käytetä valmiissa tutkielmassa niin, että niistä voisi tunnistaa haastateltavien henkilöllisyyden. Minulle on kerrottu, että aineiston käsittely- ja analyysivaiheessa tutkija sitoutuu hävittämään kaikki mahdolliset yksittäisiin henkilöihin viittaavat tunnistetiedot aineistosta.

Suostun siihen, että ryhmähaastattelu, johon osallistun, tallennetaan äänitallenteeksi aineiston käsittelyä varten. Minulle on kerrottu, missä ajassa tutkimus toteutetaan, miten aineistoa käsitellään ja miten se säilytetään. Olen tietoinen siitä, että ainoastaan tutkijalla on pääsy äänitallenteeseen ja tallennettu haastattelu on ainoastaan tutkijan käytössä aineiston analyysivaiheessa. Minulle on kerrottu, että tutkija on sitoutunut hävittämään äänitallenteen tutkielman valmistuttua.

Voin keskeyttää osallistumiseni tutkimukseen koko tutkimusprosessin ajan, ennen lopullisen tutkielman valmistumista.

Annan suostumukseni tutkimuksen tekemiseen ja ryhmähaastattelujen nauhoittamiseen.

Aika, paikka ja tutkimukseen osallistujan allekirjoitus